

Van: 5.1.2e

Verzonden: woensdag 10 september 2025 10:18

Aan: 5.1.2e @pzh.nl

CC: 5.1.2e <5.1.2e @kaagenbraassem.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @kaagenbraassem.nl>;

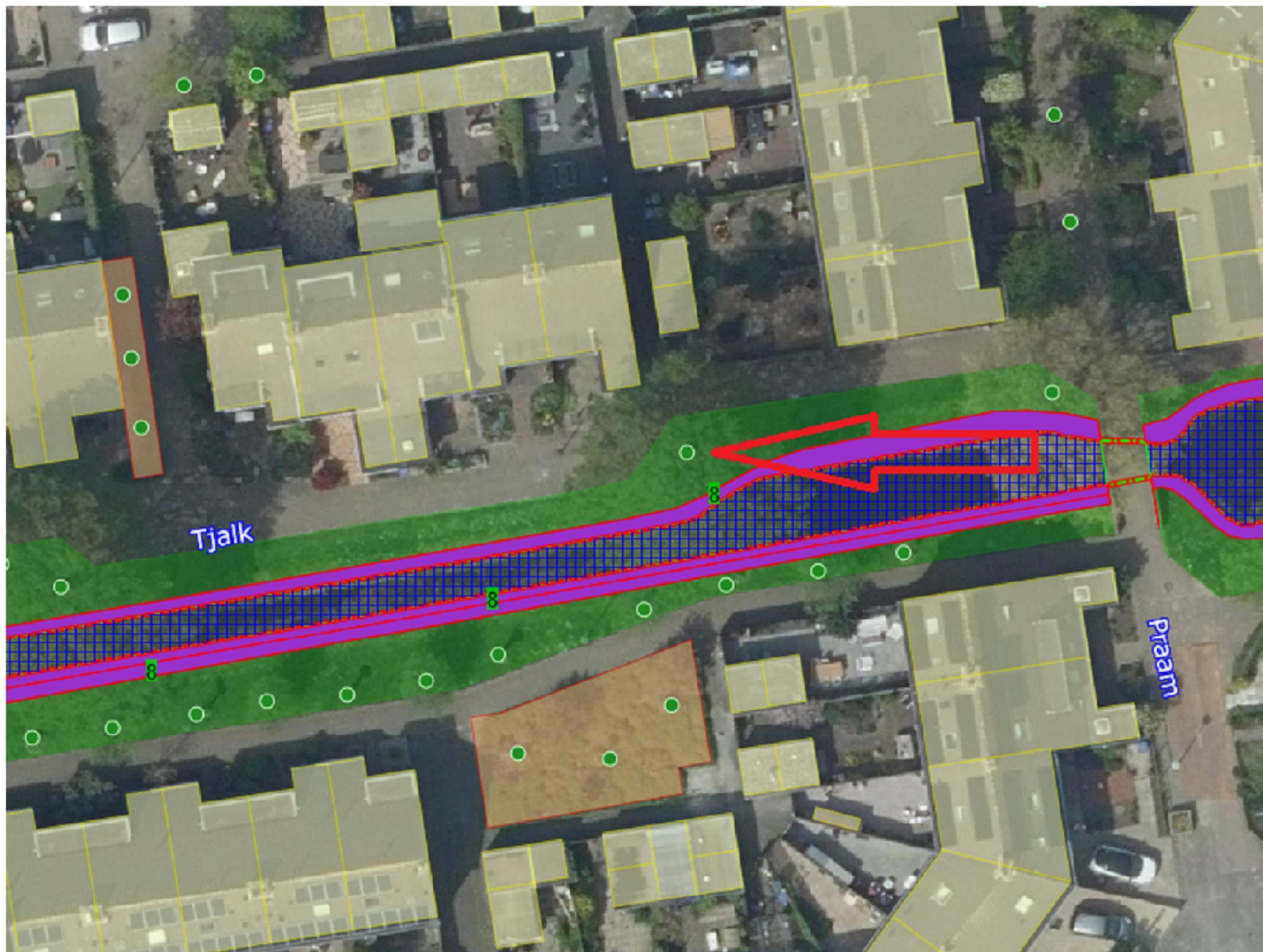
5.1.2e <5.1.2e @Kaagenbraassem.nl>

Onderwerp: Nest aziatische hoornaar

Goedemorgen 5.1.2e,

Zoals vanochtend telefonisch besproken hierbij de locatie waar het nest hangt.

Nest hangt in boom tegenover Tjalk 5.1.2e in Oude Wetering. De locatie is niet met een auto bereikbaar.

Mochten er vragen zijn, dan kan je mij (5.1.2e) of één van mijn collega's (zie gegevens hieronder) bereiken.

5.1.2e

5.1.2e @kaagenbraassem.nl

5.1.2e

5.1.2e

(volgende week bereikbaar)

5.1.2e @kaagenbraassem.nl

5.1.2e

(deze week bereikbaar)

5.1.2e

@kaagenbraassem.nl

5.1.2e

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Beheerder groen en water

T: 5.1.2e

E: 5.1.2e @kaagenbraassem.nl | W: www.kaagenbraassem.nl

5.1.2e

Gemeente
Kaag en Braassem

Westeinde 1 | 2371 AS | Roelofarendsveen

To: 5.1.2e .2e | 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Wed 12/20/2023 1:23:04 PM
Subject: RE: Overleg Aziatische Hoornaar met vertegenwoordiging imkers
Received: Wed 12/20/2023 1:23:00 PM

Hoi 5.1.2e ,
Goed om elkaar gesproken te hebben en in januari met een frisse blik het gesprek weer aan te gaan.
Ik kan op beide aangegeven tijden op 17 januari, 23 januari kan ook maar dan werk ik extern.
Ik heb je mail ook doorgestuurd naar 5.1.2e .
Alvast fijne dagen.
Groet, 5.1.2e

Van: 5.1.2e
Verzonden: donderdag 14 december 2023 13:08
Aan: 5.1.2e
CC: 5.1.2e 5.1.2e

Onderwerp: Overleg Aziatische Hoornaar met vertegenwoordiging imkers

Beste 5.1.2e ,
We hebben elkaar eerder deze week gesproken over de wisselingen bij “de imkers”. De mensen met wie jij en 5.1.2e hebt gesproken, zijn niet langer lid van de taskforce. Voor ons is dit een hele opluchting, voor jullie waarschijnlijk ook. Het spijt ons dat het zo gelopen is. We zouden heel graag de relatie met de provincie Zuid-Holland willen normaliseren en een nieuwe start maken. Hoe zit het nu? De Groep Zuid-Holland van de [Nederlandse Bijenhoudersvereniging](#) (NBV) heeft een nieuwe taskforce Aziatische Hoornaar, waarvan 5.1.2e 5.1.2e en ik de contactpersonen voor de provincie Zuid-Holland (willen) zijn. 5.1.2e is 5.1.2e van de Groep Zuid-Holland en 5.1.2e van Imkersvereniging Groene Hart. Ik ben 5.1.2e van Imkervereniging Delft e.o.
We willen jullie graag meenemen in wat er is georganiseerd om de Aziatische Hoornaar op te sporen. Op onze beurt zijn wij benieuwd naar de ideeën die jullie nu hebben, en hoe daar samenwerking met lokale imkers een rol kan spelen. Wij merken dat ons denken zich ook steeds meer ontwikkelt, onder invloed van wetenschappelijk artikelen die ons pas kruisen. Een voorbeeld: We zijn nu al veel kritischer naar de inzet van selectieve vallen en zullen het gebruik ervan niet zonder meer promoten. Daarom willen we met jullie een open gesprek. We willen gezamenlijk meer te weten komen over het gedrag van de Aziatische Hoornaar, en daarom bieden we aan om mee te werken aan onderzoek naar het effect van de AH in “onze gebieden”. Daar kunnen we het dus ook over hebben.

5.1.2e en ik komen graag naar het Provinciehuis voor een (hernieuwde) kennismaking en een gesprek. Wij zouden kunnen op de volgende momenten:

- 17 januari tussen 10:00 en 12:00 uur
- 17 januari tussen 14:00 en 16:00 uur
- 23 jan na 15:00 uur

Zit hier voor jou (en 5.1.2e) iets bij?
Met vriendelijke groet,

5.1.2e

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland [5.1.2e] [redacted] @pzh.nl]
From: [5.1.2e] [redacted]
Sent: Wed 11/13/2024 9:10:47 AM
Subject: RE: Nest Aziatische hoornaar appartementengebouw - Herinnering - PZH-CC- [5.1.2e]
Received: Wed 11/13/2024 9:10:00 AM

Hallo Collega,
Onderstaand de mail die richting [5.1.2e] gestuurd kan worden:
Het Zuid-Hollandse beleid rondom het weghalen van nesten van de Aziatische Hoornaar is begin dit jaar gewijzigd. Er is besloten om enkel nog nesten weg te halen boven de A12. Dit beleid is gebaseerd op de rapportage van EIS, kenniscentrum voor insecten genaamd: Hoe verder met de Aziatische hoornaar? – Beleidsadvies, en het door Provinciale Staten vastgestelde soortenbeleid.

- In de rapportage van EIS wordt onder meer geconcludeerd dat de definitieve volledige vestiging van de Aziatische hoornaar de komende jaren niet meer tegen te houden is, dat bestrijding niet effectief is en biodiversiteit geen argument vormt voor de bestrijding van de Aziatische hoornaar.
- Ons soortenbeleid geeft het volgende aan voor beheersoorten: *“De Europese Exotenverordening is primair bedoeld om schade aan de inheemse beschermde flora en fauna te voorkomen. Daarom is het uitgangspunt bij exotenbeheer dat de provincie alleen mogelijk zal bijdragen aan de kosten van beheermaatregelen ter bestrijding van wijdverspreide invasieve exoten, indien er (ook) een concreet biodiversiteitsbelang in het geding is.”* [Bestrijding en beheer van invasieve exoten - Omgevingsbeleid Provincie Zuid-Holland](#)

Omdat de provincie, conform haar beleid, enkel handelt als er een biodiversiteitsbelang is, en de rapportage van EIS aangeeft dat dit belang niet in het geding is in het geval van de Aziatische Hoornaar, is besloten de nesten niet meer te verwijderen. Om wel nog te voldoen aan het goede buur-principe is er besloten om nesten boven de A12 te verwijderen om zo de opmars richting Noord-Holland zo veel als mogelijk te vertragen. Gezien de locatie van de nesten past het weghalen van de nesten niet binnen het beleid van de provincie. Mogelijk dat de gemeente wel kan handelen in het belang van volksgezondheid gezien dit belang bij de gemeente is belegd. Wij kunnen wel ons contact voor bestrijding met uw delen, mocht u of de gemeente daarin geïnteresseerd zijn.
Met vriendelijke groet,
[5.1.2e]
[5.1.2e]
Faunabeheer & exotenbestrijding
Domein Water, Klimaat en Natuur

M [5.1.2e]
E [5.1.2e] @pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact
[5.1.2e]

Krachtig Zuid-Holland.
-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.
-Vragen kunt u stellen via <https://www.zuid-holland.nl/contact/contactinformatie/>

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland
Verzonden: dinsdag 12 november 2024 15:58
Aan: [5.1.2e]
Onderwerp: Nest Aziatische hoornaar appartementengebouw - Herinnering - PZH-CC- [5.1.2e]
Urgentie: Hoog

Melding: PZH-CC- [5.1.2e]

Op 5.1.2e hebben wij jou een e-mail gestuurd naar aanleiding van melding PZH-CC- 5.1.2e van 5.1.2e
5.1.2e Tablis Wonen. Graag horen wij van jou de stand van zaken.

Aanmelder

Naam:	5.1.2e Tablis Wonen
E-mailadres:	5.1.2e @tabliswonen.nl
Telefoonnummer:	5.1.2e

Melding

Omschrijving:	Nest Aziatische hoornaar appartementengebouw
Oorspronkelijke melding:	De 5.1.2e belt inzake een nest van de Aziatische hoornaar met een diameter van 60 cm op de binnentuin van appartementengebouw Rijnstraat 5.1.2e te Sliedrecht. De heer verneemt graag wat de provincie in deze kan betekenen.

Wellicht heb je al rechtstreeks naar 5.1.2e Tablis Wonen gereageerd. Wil je ons jouw antwoord dan nog even toesturen? Dan kunnen wij de registratie afsluiten.

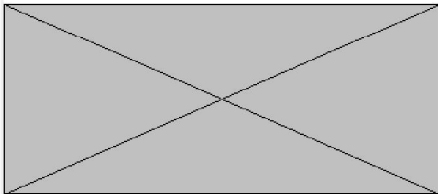
Indien de beantwoording meer tijd kost horen wij graag wanneer wij een antwoord kunnen verwachten. Wij geven dit dan aan de melder door.

Je kunt je antwoord naar ons sturen per e-mail. Zorg hierbij dat het meldingnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van je e-mail is vermeld.

Met vriendelijke groet,

Contactcentrum

Provincie Zuid-Holland

T 070 441 6622

E zuidholland@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Om jouw recht op privacy te waarborgen gaan wij uiterst zorgvuldig en vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Uiteraard houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland [5.1.2e @pzh.nl]; [5.1.2e 5.1.2e] [5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Mon 10/28/2024 1:25:26 PM
Subject: RE: Informatie plaatsen website; Aziatische Hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e
Received: Mon 10/28/2024 1:25:00 PM

Hoi 5.1.2e,
Dat lijkt me een goed idee, zeker aangezien we zoveel vragen krijgen!
Er is destijds wel een nieuwsbericht geweest maar het zou fijn zijn als het op onze website staat.
@ 5.1.2e ben jij het hier ook mee eens?
Met vriendelijke groet,
5.1.2e
5.1.2e
Faunabeheer & exotenbestrijding
Afdeling Water & Groen

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact
5.1.2e

Elke dag beter. Zuid-Holland.
-Wanneer u de provincie Zuid-Holland een e-mail stuurt, ontvangt u binnen 2 werkdagen een reactie en binnen twee weken een antwoord. Al uw informatie wordt vertrouwelijk behandeld. Persoons- of adresgegevens worden uitsluitend gebruikt waarvoor u ze heeft verstrekt. Uw e-mailbericht wordt op een goede en veilige manier gearchiveerd.
-Vragen kunt u stellen via <https://www.zuid-holland.nl/contact/contactinformatie/>

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland
Verzonden: maandag 28 oktober 2024 14:22
Aan: 5.1.2e
Onderwerp: Informatie plaatsen website; Aziatische Hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

Melding: PZH-CC- 5.1.2e

Hoi 5.1.2e,

Bedankt voor je conceptreactie, ik heb deze naar meneer verstuurd. Is deze informatie wellicht iets wat op onze de zuidholland website vermeld kan worden? Zo ja, dan stuur ik het e.e.a. door naar Online.

Aanmelder

Tijdstip aangemeld:	15-10-2024 11:45
Naam:	5.1.2e
E-mailadres:	5.1.2e @planet .nl
Telefoonnummer:	5.1.2e

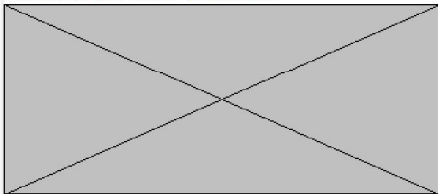
melding: Koperpad 5.1.2e in een boom boven een parkeerplek

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Contactcentrum

Provincie Zuid-Holland

T 070 441 6622

E zuidholland@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Om jouw recht op privacy te waarborgen gaan wij uiterst zorgvuldig en vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Uiteraard houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)

To: 5.1.2e [5.1.2e @leidschendam-voorborg.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Thur 8/28/2025 11:03:46 AM
Subject: RE: Hoornaar - melding 5.1.2e - Laan van Nieuw Oosteinde 5.1.2e
Received: Thur 8/28/2025 11:03:00 AM

Hoi 5.1.2e,

Dank voor het toesturen van de foto's.
Het gaat hier om een bijenwolf. Dit is een inheemse vrij algemeen voorkomende wespensoort.
Omdat het hier om een inheemse soort gaat ondernemen wij geen stappen om het nest te verwijderen.

Ik hoop hiermee je vraag te hebben beantwoord.

Met vriendelijke groet,
5.1.2e
5.1.2e

Domein water, klimaat en natuur

5.1.2e
5.1.2e @pzh.nl

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e < 5.1.2e @leidschendam-voorborg.nl>
Verzonden: donderdag 28 augustus 2025 11:47
Aan: 5.1.2e < 5.1.2e @pzh.nl>
Onderwerp: Hoornaar - melding 5.1.2e Laan van Nieuw Oosteinde 5.1.2e

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2e @leidschendam-voorborg.nl. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e
5.1.2e
5.1.2e

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland [5.1.2e] [5.1.2e]@pzh.nl]
From: [5.1.2e] [5.1.2e]
Sent: Tue 10/3/2023 11:17:34 AM
Subject: RE: Herinnering PZH Contactcentrum melding PZH-CC- [5.1.2e] - Contact werkgroep invasieve exoten
Received: Tue 10/3/2023 11:17:00 AM

Deze melding kan worden afgesloten

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland
Verzonden: dinsdag 3 oktober 2023 12:16
Aan: [5.1.2e]
Onderwerp: Herinnering PZH Contactcentrum melding PZH-CC- [5.1.2e] - Contact werkgroep invasieve exoten
Urgentie: Hoog

Melding: PZH-CC- [5.1.2e]

Beste collega,

Op 19-09-2023 12:17 hebben wij jou een e-mail gestuurd naar aanleiding van melding PZH-CC- [5.1.2e] van [5.1.2e].
Graag horen wij van jou de stand van zaken.

Aanmelder

Naam:	[5.1.2e]
E-mailadres:	[5.1.2e]@gmail.com
Telefoonnummer:	[5.1.2e]

Melding

Omschrijving:	Contact werkgroep invasieve exoten
Oorspronkelijke melding:	Belt namens imkervereniging Delft, is contactpersoon aziatische hoornaar en heeft graag even contact met pzh.

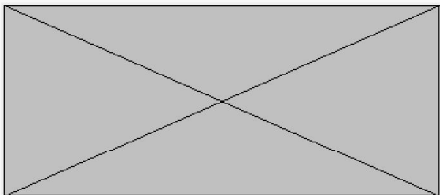
Wellicht heb je al rechtstreeks naar [5.1.2e] gereageerd. Wil je ons jouw antwoord dan nog even toesturen? Dan kunnen wij de registratie afsluiten.

Indien de beantwoording meer tijd kost horen wij graag wanneer wij een antwoord kunnen verwachten. Wij geven dit dan aan de melder door.

Je kunt je antwoord naar ons sturen per e-mail. Zorg hierbij dat het meldingnummer PZH-CC- [5.1.2e] in het onderwerp van je e-mail is vermeld.

Met vriendelijke groet,

Contactcentrum
Provincie Zuid-Holland

T 070 441 6622

E zuidholland@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

To: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl]
Cc: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl]
From: 5.1.2e [redacted]
Sent: Thur 5/23/2024 9:21:49 AM
Subject: RE: GS voorstel - Aanpak kleine waterteunisbloem Tiengemeten (Natura 2000) - DOS-2022-0005685
Received: Thur 5/23/2024 9:21:00 AM
[opmars van de ah4 fin.docx](#)
[Oplegnotitie PO natuur aanpak Hoornaar NVW.docx](#)

Hallo 5.1.2e [redacted],
Bijgevoegd de stukken m.b.t. de aanpak Aziatische hoornaar voor het PO VTH aankomende maandag.
Tot maandag.

Groet,

5.1.2e [redacted]

Van: 5.1.2e [redacted]

Verzonden: dinsdag 21 mei 2024 07:38

Aan: 5.1.2e [redacted]

Onderwerp: Re: GS voorstel - Aanpak kleine waterteunisbloem Tiengemeten (Natura 2000) - DOS-2022-0005685

5.1.2e [redacted], doe ik, dank je wel.

Groet,

5.1.2e [redacted]

Verzonden vanaf [Outlook voor Android](#)

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted] @pzh.nl>

Verstuurd: dinsdag, mei 21, 2024 7:11:48 a.m.

Aan: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted] @pzh.nl>

CC: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted] @pzh.nl>

Onderwerp: FW: GS voorstel - Aanpak kleine waterteunisbloem Tiengemeten (Natura 2000) - DOS-2022-0005685

Hallo 5.1.2e [redacted],

Ik zou graag voor het PO VTH groen van 27 mei de volgende onderwerpen willen agenderen:

- GS-voorstel aanpak kleine waterteunisbloem (stuk is alvast bijgevoegd)
- Aanpak Aziatische hoornaar (stukken volgen voor donderdag 12 uur)

Met vriendelijke groet,

5.1.2e [redacted]

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted] @pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 17 mei 2024 13:01

Aan: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted] @pzh.nl>

Onderwerp: GS voorstel - Aanpak kleine waterteunisbloem Tiengemeten (Natura 2000) - DOS-2022-0005685

5.1.2e [redacted],

Wil je dit GS-voorstel ook agenderen op het PO VHT bij Berend? Een oplegnotitie is niet nodig. 5.1.2e [redacted] heeft al naar dit GS-voorstel gekeken.

Groet,

5.1.2e [redacted]

To: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted]@leidschendam-voorborg.nl]
From: 5.1.2e [redacted]
Sent: Tue 9/16/2025 11:37:33 AM
Subject: RE: Foto's
Received: Tue 9/16/2025 11:37:00 AM

Hoi 5.1.2e [redacted],

Waarschijnlijk wordt het nest vandaag nog verwijderd. Mocht het inderdaad gaan om Europese hoornaar heb ik met de verdelger afgesproken dat de kosten voor jullie als gemeente zijn. Mag ik jouw contactgegevens alvast delen met de verdelger zodat hij contact op kan nemen als dit om Europese hoornaar gaat?

Met vriendelijke groet,

5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]

Domein water, klimaat en natuur

5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]@pzh.nl

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@leidschendam-voorborg.nl>
Verzonden: dinsdag 16 september 2025 13:19
Aan: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>
Onderwerp: Foto's

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2e [redacted]@leidschendam-voorborg.nl. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Vriendelijke groet,

5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]

Werkdagen: 5.1.2e [redacted]

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@leidschendam-voorborg.nl>
Verzonden: dinsdag 16 september 2025 11:18
Aan: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@leidschendam-voorborg.nl>
Onderwerp:

Verzonden vanuit [Outlook voor iOS](#)

To: 5.1.2e 1.2e 5.1.2e @flevoland.nl; 5.1.2e 5.1.2e @provinciegroningen.nl; 5.1.2e e 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e 5.1.2e @noord-holland.nl; 5.1.2e 5.1.2e @noord-holland.nl; 5.1.2e 5.1.2e @flevoland.nl; 5.1.2e 5.1.2e @overijssel.nl
From: 5.1.2e
Sent: Wed 7/9/2025 9:13:14 AM
Subject: RE: Financiële regeling voor het beheer van exoten
Received: Wed 7/9/2025 9:13:32 AM

Limburg:
Wij betalen buiten verzoek en een bestrijder voor de Aziatische hoornaar.
Jagers of de FBE worden niet betaald voor exotenbestrijding.
buiten verzoek

Groeten, 5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e @flevoland.nl>
Verzonden: woensdag 9 juli 2025 09:42
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @provinciegroningen.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @prvlimburg.nl>; 5.1.2e @pzh.nl' <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e @noord-holland.nl; 5.1.2e @noord-holland.nl; 5.1.2e @flevoland.nl; 5.1.2e @overijssel.nl
Onderwerp: RE: Financiële regeling voor het beheer van exoten

Flevoland
buiten verzoek

Van: 5.1.2e <5.1.2e @provinciegroningen.nl>
Verzonden: dinsdag 8 juli 2025 15:31
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @prvlimburg.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @flevoland.nl>; 5.1.2e @pzh.nl' <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e @noord-holland.nl; 5.1.2e @noord-holland.nl; 5.1.2e @flevoland.nl; 5.1.2e @overijssel.nl
Onderwerp: Financiële regeling voor het beheer van exoten

Goedemiddag allemaal,
Bij de provincie Groningen zijn we bezig met opstellen van een civiele overeenkomst voor de uitvoering van het exotenbeheer met de FBE.
buiten verzoek
Vanuit de provincie Groningen waren wij benieuwd of hier in andere provincie ook een financiële tegemoetkoming tegenover staat?
Wordt er door jullie een vergoeding gegeven aan de jagers voor het bestrijden van exoten, en zo ja hoe gaat dit dan in zijn werking en hoe hoog is dit bedrag?
Alvast bedankt voor jullie reacties en nog een prettige dag gewenst!

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Team Natuur

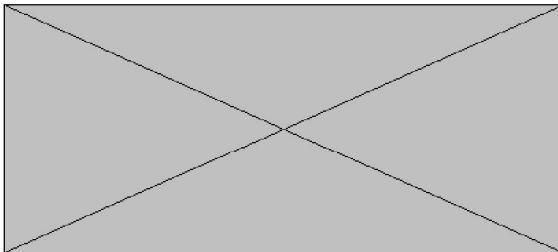
5.1.2e

5.1.2e

 [Sint Jansstraat 4, 9712 JN Groningen](#)

 www.provinciegroningen.nl

disclaimer

<https://www.flevoland.nl/Content/Pages/Disclaimer-e-mail>

Dit e-mailbericht en de informatie verzonden met dit e-mailbericht is vertrouwelijk en uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n). Dit bericht kan informatie bevatten waarop intellectuele eigendomsrechten rusten of die vertrouwelijk is of om andere redenen rechtens beschermd is. Kennisname en gebruik van deze informatie door anderen dan de geadresseerde (n) is verboden. Indien u deze email abusievelijk hebt ontvangen, brengt u ons dan op de hoogte waarbij u gevraagd zal worden het originele bericht te vernietigen. Let op: De Provincie Limburg gaat geen verplichtingen aan via e-mail van of naar individuele medewerkers. U kunt aan deze e-mail geen rechten ontleen, tenzij er een besluit bij zit.

To: 5.1.2e | 5.1.2e @ridderkerk.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Mon 5/27/2024 1:38:33 PM
Subject: RE: Even iets heel anders: beleid/strategie Aziatische hoornaar PZH?
Received: Mon 5/27/2024 1:38:00 PM

Hoi 5.1.2e,
Excuses voor de late reactie. We zijn idd nu bezig met het bepalen van de strategie voor dit jaar, ook de negatieve kant van bestrijden, de toch beperkte schade aan de biodiversiteit en de effectiviteit van de verwijdering worden hierin meegenomen. De specifieke strategie heb je dus nog van mij tegood, hier zullen wij ook ruim over communiceren. Zeker een mooi onderwerp voor het ZHEN, als het goed is komt er binnenkort een vacature bij ons om iemand te werven voor exoten, dit lijkt mij een mooie eerste taak voor die persoon om in te duiken.
Met vriendelijke groet,

5.1.2e
Van: 5.1.2e
Verzonden: maandag 13 mei 2024 11:25
Aan: 5.1.2e
Onderwerp: FW: Even iets heel anders: beleid/strategie Aziatische hoornaar PZH?

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2e @ridderkerk.nl. [Meer informatie over waarom dit belangrijk is](#)

Hoi 5.1.2e, ik heb begrepen dat jij en collega's bezig bent met AH;
Er zijn steeds meer experts die poneren dat het bestrijden van de Aziatische hoornaar bijna enkel negatieve effecten heeft. Zo gaan mensen ineens alle wespachtige insecten doodmeppen. Terwijl de schade door AH toch wel heel erg mee lijkt te vallen. Zie bv: [Nature Today | Leren leven met de Aziatische hoornaar](#)
Weet jij wat het huidige beleid is van PZH? En de strategie? Ik had al vernomen dat pzh de actie van vorig jaar (AH nesten verdelgen) nog niet heeft verlengd dit jaar.
Ik ben van plan om ons gemeentelijke aanpak aan te passen naar niet meer actief nesten opsporen en vooral niet meer communiceren naar het publiek om op zoek te gaan.
(overigens ook een mooi onderwerp voor ZHEN, hoe gaan we om met exoten, waarin je steeds meer ziet dat niet alle exoten zo invasief als eerst gedacht zijn en je je kan afvragen hoe zinvol het is bij sommige soorten om ze te bestrijden. 5.1.2e neemt hem mee.)
Vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e
Tel: 5.1.2e | E-mail: 5.1.2e @ridderkerk.nl

Gemeente Ridderkerk | Bezoekadres | Koningsplein 1 | 2981 EA Ridderkerk
Ontwikkeling en beheer openbare ruimte | Buitenruimte

To: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted]@provincie-utrecht.nl]
From: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted]
Sent: Mon 7/3/2023 12:16:46 PM
Subject: RE: Contactverzoek Aziatische hoornaar Rotterdam
Received: Mon 7/3/2023 12:16:00 PM

Ha 5.1.2e [redacted],
Heb al een mail van hem en ga hem verzoeken om offerte op te stellen.
Groet,

5.1.2e [redacted]
Van: 5.1.2e [redacted]
Verzonden: maandag 3 juli 2023 14:11
Aan: 5.1.2e [redacted]
Onderwerp: Contactverzoek Aziatische hoornaar Rotterdam
Goedemiddag 5.1.2e [redacted],

In Zuid-Holland is op 30 juni is een nest van de Aziatische hoornaar gemeld in Rotterdam – Pendrecht. Deze is op waarneming.nl gevalideerd door 5.1.2e [redacted].

5.1.2e [redacted] vroeg mij of ik een nummer of mailadres heb van jou omdat hij inmiddels contact heeft met de melders en die willen het nest graag weg hebben. Voor onze provincie haalt hij gemelde nesten weg, dus hij wil waarschijnlijk het gesprek aan of hij het nest kan weghalen of hoe en wat. Nu herinner ik mij dat je je gegevens niet graag zomaar deelt, dus ik meld het je even zo. De vraag was of je contact kunt opnemen met hem:

5.1.2e [redacted] (van het bedrijf NatuurlijkRob)
5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]@yahoo.com

Groeten 5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]
5.1.2e [redacted]
Team NEL
5.1.2e [redacted]@provincie-utrecht.nl

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

Ik werk van 5.1.2e [redacted]
De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

To: Team Woo Provincie Zuid-Holland[woo@pzh.nl]
From: 5.1.2e 5.1.2e
Sent: Mon 10/16/2023 11:10:08 AM
Subject: RE: Bezwaar en ingebrekestelling beantwoording WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)
Received: Mon 10/16/2023 11:10:00 AM
[Beantwoording vragen Aziatische hoornaar .docx](#)

Van: Team Woo Provincie Zuid-Holland

Verzonden: maandag 16 oktober 2023 09:56

Aan: 5.1.2e

Onderwerp: FW: Bezwaar en ingebrekestelling beantwoording WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)

Dag 5.1.2e en 5.1.2e,

Zeer onderstaande reactie van 5.1.2e en 5.1.2e. Nog los van de juridische inhoud van onderstaande e-mail, is het voor jullie duidelijk welke informatie hier wordt opgevraagd en wanneer jullie deze informatie uiterlijk kunnen aanleveren?

Gr, 5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>

Verzonden: zondag 15 oktober 2023 11:19

Aan: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e <5.1.2e@outlook.com>

Onderwerp: RE: Bezwaar en ingebrekestelling beantwoording WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)

Beste mensen,

Fijn dat u bent in gaan zien dat het WOO-verzoek is wat het is. Ten aanzien van de document gaan wij ervan uit dat ieder persoon met een redelijk verstand kan bedenken dat de documenten die wij vragen informatie bevatten die de beantwoording van onze vragen onderschrijven, zoals beleidsstukken, besluiten, contracten en overeenkomsten, maar ook emailverkeer en andersoortige berichtenuitwisselingen.

U kunt geen beroep doen op artikel 4.1, vijfde lid van de Wet open overheid omdat u al in gebreken bent gesteld.

Verder bent u ruimschoot in de gelegenheid gesteld nadere precisering te vragen, te weten:

- In de vier weken die u ter beschikking had voor de beantwoording van ons WOO-verzoek
- Tijdens het gesprek op uw kantoor tussen 5.1.2e en 5.1.2e met een lid van onze taskforce waarin is gezegd dat de beantwoording van de vragen in concept gereed was. Dat impliceert dat er geen onduidelijkheid bestand over de vragen, waar dan ook geen vragen over zijn gesteld
- In het telefoon gesprek telefoongesprek op 6 oktober tussen 5.1.2e en mijzelf. Daarin is niet aangegeven dat de vraagstelling onduidelijk is. Wel is een afspraak gemaakt voor een gesprek op 10 oktober
- Op 10 oktober heeft een gesprek plaatsgevonden op uw kantoor met 5.1.2e en 5.1.2e en 5.1.2e en mijzelf. In dat gesprek is na zeer veel aandringen antwoord gegeven om enkele vragen, maar wederom is daar niet gemeld dat de vragen of de inhoud van te leveren documenten onduidelijk zou zijn geweest
- In een tamelijk schreeuwerig telefoon gesprek tussen 5.1.2e en mijzelf is aangegeven dat de provincie het nut van het beantwoorden niet ziet, omdat het ons niet zou helpen met wat we willen bereiken. We hebben toen een paar vragen doorgenomen waarbij ik heb aangegeven wat de essentie is van die vraag en welke informatie (dan wel documenten) daarbij verwacht.

U heeft op vijf moment de gelegenheid gehad u zich op het bewuste artikel te beroepen, maar heeft dat niet gedaan. Daar bent u nu simpelweg te laat mee.

Verder geeft de discrepantie van de informatie van 26 september, waar werd gesuggereerd werd dat de beantwoording zo goed al af was en het laatste telefoongesprek waarin 5.1.2e aangeeft het nut van de beantwoording niet te zien, de indruk dat de provincie geenszins van plan is, en nooit is geweest, om de vragen naar behoren te beantwoorden.

Uit de diverse gesprekken maken wij tevens op dat het beleid en de voorzieningen voor de beheersing van de Aziatische hoornaar volstrekt onvoldoende zijn. Er is onvoldoende kennis aanwezig en er zijn ook geen initiatieven om die kennis te vergaren. In feite verzaakt uw faunabeheer op dit gebied op alle fronten. Wij vermoeden dan ook alle bezwaren die u op werpt om niet mee te werken, vertragingstactieken zijn om vooral tijd te winnen, of zelfs zich aan de openbaarheidstelling van die informatie te onttrekken.

Dat gezegd hebbende, beschouw iedere volgende berichtgeving van uw weigering om voor 24 oktober de vragen correct en compleet te behandelen, en zullen wij onmiddellijk de zaak aan de bestuursrechter voorleggen.

De tijd dringt, maar door u vertraging zijn we inmiddels al veel te laat. De koninginnen van de Aziatisch hoornaar vliegen op dit moment al uit, zo tot het einde van deze maand. Daarmee is de schade voor het volgende jaar al ingezet. Elk niet verdelgd nest, produceert het volgende jaar vijf nieuwe nesten. Elk nest richt aanzienlijke ecologisch en economische schade aan.

Door geen openbaarheid van zaken te geven, werkt u bewust mee aan de opmars van deze invasieve exoot, die in landen ten 413186an ons tot ernstige problemen leiden.

De uiterlijke datum van 24 oktober blijft van kracht, waarop wij de correcte en complete beantwoording van ons WOO-verzoek verwachten, inclusief de door u zelf relevant geachte documentatie.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Van: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

Verzonden: donderdag 12 oktober 2023 19:12

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>; Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e <5.1.2e@outlook.com>

Onderwerp: RE: Bezwaar en ingebrekestelling beantwoording WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)

Geachte 5.1.2e,

Wij hebben u meerdere malen geïnformeerd dat het beantwoorden van vragen geen Woo-verzoek is maar een informatieverzoek. Wij hebben uw Woo-verzoek ook niet naast ons neergelegd maar uw informatieverzoek doorgezet naar de juiste persoon die uw vragen kan beantwoorden. Op 15 september jl. is telefonisch met u afgesproken dat de vragen die u heeft gesteld beantwoord zullen worden door de vakafdeling. Wij hebben u tijdens dit telefoongesprek gevraagd welke informatie u eventueel wenst te ontvangen naast de vragen die u graag beantwoord wilt zien. Hierbij heeft u aangegeven dat u niet precies kunt aangeven om welke informatie dit gaat omdat dit mede afhangt van de antwoorden die gegeven zullen worden op uw vragen. Wij hebben met u afgestemd dat u, nadat uw vragen zijn beantwoord, alsnog een Woo-verzoek kunt indienen.

Wij beschouwen uw onderstaand verzoek (e-mail van 11 oktober jl.) voor het onderdeel "bijbehorende documenten" als een Woo-verzoek. Uw verzoek is echter te algemeen geformuleerd waardoor wij uw verzoek niet in behandeling kunnen nemen. Graag verzoeken wij u uw verzoek, op grond van artikel 4.1, vijfde lid van de Wet open overheid, uiterlijk binnen twee weken nader te preciseren. Graag verzoeken wij u om aan te geven welke documenten u meer specifiek wenst te ontvangen en over welke periode u deze documenten wenst te ontvangen. Wij willen u hier graag (telefonisch) behulpzaam bij zijn en vernemen graag van u of wij u kunnen ondersteunen bij het preciseren van uw verzoek. De beslistermijn op uw Woo-verzoek wordt opgeschort vanaf het moment van het verzoek om precisering (vandaag) tot het moment van precisering. Indien u niet binnen de gestelde termijn uw verzoek nader heeft gepreciseerd kunnen wij uw Woo-verzoek buiten behandeling stellen.

Hopende u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Afdeling Bestuur | Bureau Beleidscoördinatie en Advies | Team Wet open overheid (Woo)

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Van: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>

Verzonden: woensdag 11 oktober 2023 18:27

Aan: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e <5.1.2e@outlook.com>

Onderwerp: Bezwaar en ingebrekestelling beantwoording WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)

Beste mensen,

Op dinsdag 12 september hebben wij u een verzoek gestuurd in het kader van de Wet Open Overheid, over de beheersmaatregelen tegen de Aziatische hoornaar. U heeft dat verzoek naast zich neergelegd. U heeft daarbij geen geldige weigeringsgronden aangegeven zoals die in hoofdstuk 5-Uitzondering WOO staan beschreven. Over ons bezwaar op uw besluit ons WOO-verzoek niet in behandeling te nemen bent u op vrijdag 6 oktober reeds over geïnformeerd, wat u eveneens naast zich neer heeft gelegd.

Ter aanvulling kan ik u mededelen dat na contact met 5.1.2e ons is gebleken dat er helemaal geen intentie bestaat en wellicht nummer heeft bestaan om de vragen te beantwoorden, behoudens een mondelingen toelichting op enkele algemeenheden. Specifieke informatie wordt alleen na aandringend, mondesmaat gegeven. Daarmee is niet alleen de wet overtreden, maar wordt ook niet op een andere manier aan de intentie van de wet voldaan.

De termijn van 4 weken voor de beantwoording van een WWO-verzoek is verstreken. Wij stellen u daarom in gebreke en tekenen bezwaar aan tegen het niet tijdig beslissen op ons WOO-verzoek. We geven u nog twee weken tot dinsdag 24 oktober voor de volledige en beantwoording, inclusief de bijbehorende document. Dat is ook met 5.1.2e besproken.

Daarna zal de zaak aan de bestuursrechter worden voorgelegd en een dwangsom worden gevraagd om tot beantwoording te

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Van: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 6 oktober 2023 11:46

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>; Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e <5.1.2e@outlook.com>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: RE: Ultimatum WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)

Geachte 5.1.2e,

Zoals eerder vermeld valt het beantwoorden van vragen niet onder de Woo en is daarmee de wettelijke beslistermijn van de Woo niet van toepassing. In de email waarnaar u refereert hebben wij geen termijn genoemd voor het beantwoorden van vragen maar aangegeven dat de vakafdeling uw vragen zo spoedig mogelijk zorgvuldig zal proberen te beantwoorden. Er is een afspraak ingepland op 24 oktober a.s. van 15.00 t/m 16.00 uur op het provinciehuis met de taskforce Aziatische Hoornaar waar u en 5.1.2e ook voor zijn uitgenodigd. Tijdens dit overleg zullen de vragen die u heeft gesteld beantwoord worden. U kunt 5.1.2e per e-mail (5.1.2e@pzh.nl) en/of telefonisch (5.1.2e) benaderen voor eventuele vragen die niet kunnen wachten tot 24 oktober a.s.

Hopende u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Afdeling Bestuur | Bureau Beleidscoördinatie en Advies | Team Wet open overheid (Woo)

M 5.1.2e
E 5.1.2e@pzh.nl

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Van: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>

Verzonden: vrijdag 6 oktober 2023 07:37

Aan: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e <5.1.2e@outlook.com>

Onderwerp: Ultimatum WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar (nu met juiste bijlagen)

Geachte mevrouw, meneer,

De termijn van beantwoording van ons WOO-verzoek verstrijkt a.s. dinsdag. In het telefoongesprek waar u naar refereert in de mail hieronder maar ook in mijn mail die daaronder staat is duidelijk aangegeven dat (WOO-verzoek of niet) alle vragen op tijd en compleet beantwoord moeten worden. Uit overleg tussen onze Taskforce en de behandelende ambtenaren is gebleken dat we die beantwoording niet op tijd kunnen verwachten. Daarmee vervalt uw aanname dat het WOO-verzoek van de baan is, en neemt dit nu een juridische wending aan. Naast onze vragen zijn er ook tenminste twee klachten ingediend over de aanpak van de provincie inzake de beheersmaatregelen tegen de verspreiding van de Aziatische hoornaar, te weten die van 5.1.2e (door u meneer 5.1.2e genoemd) uit Wassenaar en 5.1.2e van NBV Dordrecht. Ook daar is de beantwoordingstermijn verlopen sinds eind september. In deze mail stellen wij daarom een ultimatum voor de verantwoording van deze stukken.

Urgentie

De situatie is op dit moment zeer urgent. In oktober vliegen 50 tot 500 nieuwe koninginnen uit de nesten die volgend jaar een nieuw nest kunnen beginnen. In de praktijk blijkt dat elk nest in het volgende volgende jaar 5 nieuwe nesten voortbrengt, die elk 12 kg insecten eten. Dit groeit elk jaar met een factor 5, tot 20 nesten per vierkante kilometer. De ecologische schade zal enorm zijn voor de biodiversiteit. De economische schade aan o.a. fruit in België en Frankrijk wordt geschat op 90 tot 200 miljoen euro per jaar, wat kunnen we ook in Nederland verwachten. Verder brengt het de volksgezondheid in gevaar, met verschillende dodelijke ongelukken als gevolg. De hoornaar rukt op met een snelheid van 80 km per jaar. Dit jaar is de Aziatische hoornaar echt in Zuid-Holland aangekomen. Volgend jaar is Noord-Holland, Utrecht en Gelderland aan de beurt.

Uw vakafdeling is al vanaf 2020 op de hoogte van de komende invasie van deze exotische soort, met de inschatting dat de hoornaar in 2021 echt zou aankomen. Dat is dan ook gebeurd. Uw vakafdeling maakt deel uit van het interprovinciale overleg (IPO) dat al jaren dit onderwerp heeft geagendeerd en de afdeling spreekt met de nationale expert op dit gebied 5.1.2e

5.1.2e Kenniscentrum insecten en belangenorganisatie uit de imkerij. Uw vakafdeling had ruim voor deze tijd beheersmaatregelen moeten opstellen, wat niet is gebeurd. Op dit moment zijn er pas een tiental nesten verdelgd, gefinancierd door de provincie. Dat is gebeurd door één enkele ZZP'er die daar (naar onze informatie) royaal voor wordt betaald. Op dit moment zijn er zeker nog 15 nesten niet gevonden, waarvan u de rode cirkels op bijgevoegd illustratie terug vindt. Ervaringen wijzen uit dat voor elk bekend

413186enminste eentje niet wordt ontdekt. Wij verwachten dan ook 150 tot 300 nieuwe nesten volgend jaar in Zuid-Holland, 0141

enorme schade aan de insecten populatie en de gehele keten daarna. Gezien de hoge kosten van verwijdering zal de provincie voor de bestrijding een openbare aanbesteding moeten starten, waar op dit moment geen enkel voornemen voor bestaat. Van uw vakafdeling begrijpen wij dat de situatie pas begin volgend jaar wordt geëvalueerd. Er ontbreken echter cijfers voor zo'n evaluatie, omdat er geen enkel dekkend registratiesysteem bestaat. De beantwoording te vertragen door op zoek te gaan naar die cijfers kan daarom geen reden zijn. Uw vakafdeling is uitgenodigd voor de voorlichtingsbijeenkomst in Boskoop op 23 september, maar heeft daarvoor afgezegd. Dat er veel zaken nog onbekend zijn is eveneens geen geldige reden voor vertraging in de beantwoording, omdat het gesprek hierover al jaren gaande is, en uw medewerkers zelf hebben besloten zich niet door ervaringsdeskundigen in Boskoop te laten informeren. Een simpele visualisatie van waarneming.nl of de Vespawatch VertigGIS Studio App toont aan dat er een enorme invasie onze kant op komt, wat zonder twijfel de beste indicatie is dat beheersmaatregelen nodig zijn.

Door onze groep een voorstel gedaan voor een gesprek, dat door uw vakafdeling pas op 26 oktober is gepland. Dat is natuurlijk veel te laat en geeft tevens het gebrek aan urgentie aan. Onderwerp van gesprek zou dan kunnen zijn de beantwoording van de vragen en plannen voor volgende jaar. Maar daarmee negeert de provincie de actuele problemen waar op dit moment letterlijk elk uur telt en de onmiddellijke inzet van professionele opsporing en verdelging vereist in: Bleiswijk, Den Haag-Catshuis, Poeldijk, Maassluis (meerdere), Dordrecht (meerdere), Sliedrecht, Maasdam, Spijkenisse, Berenplaat (meerdere), Hellevoetsluis, Rockanje, Oostvoorne, Brielle, Zuid-Beveland, Gouda Goverwelle, Hoofddorp en Uithoorn. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door de inzet van professionele verdelgers uit België, waarvan de lijst op de voorpagina van de website van het [Vlaams Bijeninstituut](#) te downloaden is, en als bijlage is toegevoegd. De lengte van die lijst toont u tevens de omvang en de urgentie van het probleem. Werkelijk elk uur telt!

Ultimatum

Uit alles blijkt dat het gevoel van urgentie volledig ontbreekt. Intussen gaat de invasie onverminderd voort. Zoals ik **5.1.2e** in haar voicemail heb medegedeeld, verwachten wij maandag de beantwoording van onze vragen en beide klachten. Tevens verwachten wij maandag een uitnodiging voor een gesprek in diezelfde week over de huidige situatie en het adresseren van de actuele waarnemingen, waarvoor nog slechts 3 weken rest. Daarna zijn de Aziatische hoornaars werkelijk gevlogen en zien we ze pas volgend jaar in veelvoud terug. Verder kan gesproken worden over de plannen voor het volgend jaar, waarvoor wij tevens een aantal projectvoorstellen willen doen, mede op basis van de beantwoording van onze vragen.

Indien wij maandag geen antwoord hebben ontvangen, dan zal de zaak aan de voorzieningenrechter worden voorgelegd. Bestuursrechtelijk gaan we dan uit van bezwaar op uw weigering ons WOO-verzoek als zodanig te behandelen en bezwaar het onacceptabele en ongefundeerde uitstel van de beantwoording en behandeling van de klachten. Inhoudelijk zal de zaak verder ingaan met de bovenstaande informatie, die zijn oorsprong vindt in het niet invoeren van adequate beheersmaatregelen die voortvloeien uit de Natuurwet en de EU-verordening invasie exoten, en waarbij de provincie in gebreke blijft maatregelen te nemen.

Subsidiair kan ik u melden dat dit soort vragen ook bij NVWA en RVO zijn uitgezet op gelijke wijze, waarvan de eerste binnen 24 uur mondeling en na 48 uur schriftelijk heeft gereageerd. RVO legde de vragen eerst ook naast zich neer, maar heeft zichzelf gecorrigeerd door schriftelijk te reageren en zelfs vervolgacties heeft aangegeven. Het zou de provincie sieren om deze kwestie niet alleen over de bestuursrechtelijke as te willen spelen, maar ook rekenschap gaat geven van haar verantwoordelijkheid in de enorme ecologische en economische schade die op ons allemaal af komt.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Van: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 15 september 2023 12:05

Aan: **5.1.2e** <**5.1.2e** @telfort.nl>; Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: **5.1.2e** @outlook.com

Onderwerp: RE: WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar

Geachte **5.1.2e**,

Naar aanleiding van uw onderstaande email heb ik u zojuist telefonisch gesproken en hebben wij onderling afgestemd dat de vragen die u heeft gesteld eerst beantwoord zullen worden door de vakafdeling. Het beantwoorden van vragen valt buiten de Woo en daarmee is de Woo-termijn van vier weken ook niet van toepassing. Uiteraard zal de vakafdeling uw vragen zo spoedig mogelijk zorgvuldig proberen te beantwoorden. Mocht u nadien, nadat uw vragen zijn beantwoord, documenten willen ontvangen kunt u uiteraard een Woo-verzoek hiervoor indienen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Afdeling Bestuur | Bureau Beleidscoördinatie en Advies | Team Wet open overheid (Woo)

M 5.1.2e

E 5.1.2e @pzh.nl

Werkdagen: 5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>

Verzonden: donderdag 14 september 2023 21:02

Aan: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e @outlook.com

Onderwerp: RE: WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar

Geachte 5.1.2e,

Onder voorwaarde dat alle vragen beantwoord worden binnen de in de WOO gestelde termijn en met toezending van de betrokken documenten, nemen we daar ook genoeg mee.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Van: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

Verzonden: donderdag 14 september 2023 11:19

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>; Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e @outlook.com

Onderwerp: RE: WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar

Geachte 5.1.2e en 5.1.2e,

Uw e-mail is in goede orde ontvangen, echter stelt u gerichte vragen. Ik heb het verzoek doorgestuurd naar onze vakinhoudelijke collega. Hij zal de vragen voor u beantwoorden.

Dit verzoek wordt om deze reden niet behandeld als een Woo-verzoek.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Bureau beleidscoördinatie en advies

M 5.1.2e

E 5.1.2e @pzh.nl

linkedin.com/in/mandyhopstaken

www.zuid-holland.nl/contact

5.1.2e

Elke dag beter. Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e <5.1.2e@telfort.nl>

Verzonden: dinsdag 12 september 2023 18:08

Aan: Team Woo Provincie Zuid-Holland <woo@pzh.nl>

CC: 5.1.2e @outlook.com

Onderwerp: WOO-verzoek inzake Aziatische Hoornaar

Geachte heer, mevrouw,

Bijgaand treft u ons verzoek in het kader van de Wet Open Overheid inzake de Aziatische Hoornaar.

Uw beantwoording mag via email en elektronische bestandsoverdracht met ons worden gedeeld.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

1. Wat is de strategie en de aanpak van de Provincie Zuid-Holland om de opmars van de Aziatische Hoornaar te stoppen of te beperken?

Antwoord:

De status van de Aziatische Hoornaar is in 2022 gewijzigd naar een artikel 19 soort (van de Europese exotenverordening) en wordt gezien als gevestigd en niet meer te elimineren uit Nederland. De huidige strategie van Zuid-Holland is momenteel om de gemelde nesten van de Aziatische hoornaar te verwijderen. De keuze voor de vervolgstراتيجية is sterk afhankelijk van de strategie van omliggende provincies en de effecten van de Aziatische Hoornaar op de inheemse biodiversiteit.

Het Zuid-Hollandse beleid aangaande exoten is in te zien via de onderstaande link:

Beleidskeuze Bestrijding en beheer van invasieve exoten

https://ruimtelijkeplannenzuidholland.nl/omgevingsbeleid/NL.IMRO.9928.OVisie-GC09?s=SACMXDpgAU9_QkGEQIEBDjAk8gP379-f_z08gAE&text-only

Maatregel Bestrijding en beheer invasieve exoten

https://ruimtelijkeplannenzuidholland.nl/omgevingsbeleid/NL.IMRO.9928.OProgramma-GC06?s=SACMXDpgAU9_QkGEQICDACgBHcD_A_bv379_8fwAEM&text-only

2. Welke beheersmaatregelen heeft de provincie getroffen voor de opsporing en bestrijding van de Aziatische Hoornaar en diens primaire en secundaire nesten?

Antwoord: Op dit moment wordt ieder gemeld nest van de Aziatische Hoornaar binnen Zuid-Holland in opdracht van de provincie verwijderd.

3. Welke middelen stelt de provincie beschikbaar voor de opsporing en bestrijding van de Aziatische Hoornaar en diens primaire en secundaire nesten?

Antwoord: Voor de verwijdering van nesten als bedoeld bij vraag 2 is budget beschikbaar. Daarnaast hebben wij geen andere middelen (bijvoorbeeld apparatuur of subsidie) ter beschikking gesteld voor het verwijderen van nesten.

4. Op welke manier worden deze beheersmaatregelen (vraag 2) en middelen (vraag 3) gefinancierd?

Antwoord: Dit wordt gedaan vanuit provinciaal budget wat gereserveerd is voor de bestrijding van invasieve exoten.

5. Met welke partijen, bedrijven, instellingen of personen heeft de provincie afspraken of overeenkomsten over de opsporing en bestrijding van de Aziatische Hoornaar? (LET OP! Namen zijn ons bekend dus deze mogen niet ontbreken in uw antwoord), met opgave van: a. voor welke periode de afspraak of overeenkomst is aangegaan b. hoeveel opdrachten er per overeenkomst al zijn gegeven per maand in het afgelopen jaar c. welke verwachting er is voor het verstrekken van opdrachten per maand in het lopende jaar 2023 en volgende jaar 2024 voor de betreffende overeenkomst

Antwoord: Het afgelopen jaar heeft de provincie gebruik gemaakt van de bestrijder, *Natuurlijk* 5.1.2e voor het verwijderen van diversen nesten. Voorgaande jaren is ook opdracht gegeven aan *EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden* en *TRAAS ongediertebestrijding* voor het

verwijderen van nesten. Er zijn geen structurele overeenkomsten, het weghalen van een nest wordt per nest met een opdracht geregeld.

6. Welke tarieven en/of vergoeding zijn met deze partijen afgesproken voor: a. de opsporing van de Aziatische Hoornaar b. het opsporen en verwijderen van primaire nesten van de Aziatische Hoornaar c. het opsporen en verwijderen van secundaire nesten van de Aziatische Hoornaar d. de aanschaf van opsporingsmiddelen (vallen, lokstoffen, zenders en ontvangers), materiaal (hoogwerkers, lansen), bestrijdingsmiddelen en persoonlijke beschermingsmiddelen.

Antwoord: Er zijn geen afspraken over tarieven of vergoedingen. Per te verwijderde nest wordt een offerte/factuur ingediend. Als provincie hebben wij geen opsporingsmiddelen of ander materiaal voor het opsporen van nesten en verwijderen van nesten ter beschikking gesteld aan de bestrijders.

7. Op welke wijze monitort de Provincie Zuid-Holland de meldingen op <https://waarneming.nl/go/vespa-velutina> ?

Antwoord: Als provincie acteren wij o.a. op meldingen die bijvoorbeeld worden doorgegeven via EIS kenniscentrum voor insecten, via ons klant contact centrum, NVWA en via de bestrijder zelf.

8. Op welke wijze communiceert de Provincie Zuid-Holland met melders op deze site, hoe worden melders geïnformeerd over het oppakken van hun melding, de opsporing en de vernietiging van het nest?

Antwoord: Op dit moment worden de melders die een nest hebben ingevoerd op waarneming.nl niet actief geïnformeerd over de stappen die wij als provincie hebben ondernomen. Hierop is waarneming.nl ook niet ingericht.

9. Wat zijn de afspraken met de contracteerde organisaties over de communicatie met de melder?

Antwoord: Er zijn geen gecontracteerde organisaties. Voor de individuele opdrachten zijn hier geen afspraken over gemaakt.

10. Wat zijn de afspraken met de contracteerde organisaties over de reactietijd en de termijn waarop een succesvolle opsporing en vernietiging/verwijdering van de nesten moet zijn gerealiseerd?

Antwoord: Zie het antwoord op vraag 9

11. Waarom beperkt de Provincie Zuid-Holland zich tot onderhandse gunningen met contractanten waarvan op voorhand bekend is dat die nimmer afdoende capaciteit kunnen bieden?

Antwoord: De huidige gegeven opdrachten en de daaraan gekoppelde bedragen zijn niet van een zodanige omvang dat dit meervoudig moet worden aanbesteed.

12. Waarom heeft de Provincie Zuid-Holland geen openbare aanbesteding procedure gestart, wetende dat de risicoverwachtingen voor de Aziatische Hoornaar in Zuid-Holland in de rapportage van EIS uit 2021 was gegeven?

Antwoord: De vooruitzichten en aanbevelingen in de in uw brief benoemde rapportage "*De Aziatische hoornaar in Nederland: Ervaringen 2017-2020*" geven niet het beeld dat een aanbesteding met een bestrijder noodzakelijk is/was. Het aantal meldingen binnen onze provincie in voorgaande jaren was zeer gering en gaf hier geen reden toe.

13. Op welke termijn gaat de Provincie Zuid-Holland een openbare aanbestedingsprocedure starten voor de opsporing en bestrijding van de Aziatische Hoornaar?

Antwoord: Op dit moment zijn wij niet voornemens een dergelijke aanbesteding te starten. Of er in de toekomst een aanbesteding komt, is sterk afhankelijk van de nog te bepalen toekomststrategie welke wordt afgestemd op ons beleidskader aangaande invasieve exoten en in overleg met de andere provincies.

14. Op welke wijze garandeert de Provincie Zuid-Holland dat voldoende vakbekwaamheid bij professionele dierenplaagbestrijders bestaat om succesvol aan een openbare aanbesteding mee te kunnen doen?

Antwoord: Zie het antwoord op vraag 13.

15. Is de Provincie Zuid-Holland voornemens een dergelijk opleidingstraject te stimuleren of op te zetten in samenwerking met de KAD en eventueel geselecteerde bedrijven daaraan mee te laren doen?

Antwoord: Dit is onderwerp van gesprek tussen provincies.

16. Met welke andere internationale, landelijke, provinciale en lokale organisaties heeft de Provincie Zuid-Holland contact over de opsporing en bestrijding van de Aziatische Hoornaar?

Antwoord: Wij hebben hierover contact met de andere provincies en EIS Kenniscentrum Insecten. Daarnaast hebben wij via andere provincies ook contact gehad met de Belgische overheid .

To: 5.1.2e .1.2e | 5.1.2e @pzh.nl; 5.1.2e 5.1.2e | 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Mon 8/18/2025 8:08:44 AM
Subject: RE: Bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e
Received: Mon 8/18/2025 8:08:48 AM

Ha 5.1.2e,
Prima mail. Paar kleine aanpassingen.
Mvg,
5.1.2e

Van: 5.1.2e
Verzonden: maandag 18 augustus 2025 08:34
Aan: 5.1.2e
Onderwerp: RE: Bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

Hoi 5.1.2e en 5.1.2e,
Had één van jullie al kans gezien om te reageren op mijn tekst in onderstaande mail?
Met vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e
Domein water, klimaat en natuur

5.1.2e
5.1.2e @pzh.nl

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e
Verzonden: dinsdag 12 augustus 2025 09:52
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Onderwerp: RE: Bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

Hoi 5.1.2e en 5.1.2e,
Bijgevoegd vinden jullie mijn beantwoording voor onderstaande vraag van 5.1.2e Bij akkoord stuur ik deze beantwoording richting hem.

Beste 5.1.2e,
5.1.2e het contactcentrum kreeg ik je vraag binnen met betrekking op ons beleid over de Aziatische hoornaar. De Aziatische hoornaar na de eerste waarneming in 2017 zich snel gaan verspreiden door Nederland. De eerste waarneming vonden plaats in Zeeland waarna de soort zich elk jaar ondanks vele eliminatie pogingen steeds verder heeft verspreid richting het noorden van het land. Inmiddels is de Aziatische hoornaar een wijdverspreide exoot. In 2022 is daarom, in lijn met artikel 18 van de Exotenverordening, de ambitie landelijk bijgesteld en is de Aziatische hoornaar van een artikel 17 soort (waarvoor naar volledige eliminatie wordt gestreefd) in een artikel 19 soort (beheersing) gewijzigd. In de praktijk komt dat erop neer **dat de provincie niet meer op welke waarneming hoeft te acteren en daarbij afwegingen mag maken** dat niet elk gemeld nest kan en hoeft verwijderd te worden.

Het provinciale beleid is dat wij ingrijpen bij aantasting van de biodiversiteit en om de verspreiding **richting het Noorden** van de Aziatische hoornaar zoveel mogelijk te **vertragen** beperken. Dit is in lijn met het vastgestelde exoten beleid. Om de verdere opmars richting het noorden te vertragen, verwijderd de provincie alle gemelde nesten in het gebied ten noorden van de A12. Deze aanpak sluit aan bij het in mei 2024 uitgebrachte beleidsadvies van EIS-kenniscentrum insecten met betrekking tot de Aziatische hoornaar (zie link). EIS geeft in hun beleidsadvies aan dat de Aziatische hoornaar in de praktijk geen bedreiging vormt voor de biodiversiteit. Daarnaast geeft zij aan dat voor het terugbrengen van de hoornaar ten minste 90 procent van alle nesten bestreden moet worden. Dat is zelfs met de nieuwste technieken niet uitvoerbaar.

Omdat de impact op de biodiversiteit minimaal is verwijderen wij daarom alleen nesten die boven de A12 liggen om verdere verspreiding richting het noorden zoveel mogelijk te voorkomen. Het beleid voor de Aziatische hoornaar is dekkend voor de hele provincie. Er is dus geen sprake van het teruggeven van taken of bevoegdheden. Dit zorgt er wel voor dat de uitwerking van dat beleid in de praktijk per gebied verschilt, en de provincie niet meer bij elk gevonden nest in actie komt tenzij de biodiversiteit in gevaar is of de opmars geremd kan worden. Gemeentes kunnen acteren als de Aziatische hoornaar hun belangen raakt, zoals in het kader van de volksgezondheid **of veiligheid**. Ik hoop hiermee uw vraag te hebben beantwoord.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Domein water, klimaat en natuur

5.1.2e

5.1.2e [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl)

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: dinsdag 12 augustus 2025 08:24

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: FW: Bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

Hoi 5.1.2e,

Ik kreeg onderstaand bericht binnen via het contactcentrum.

Aangezien jij diep in de exoten zit kan jij deze misschien het beste beantwoorden? (kan direct of even bellen of via het contactcentrum, het is een gemeente dus dan maakt het niet zo veel uit. Bij andere partijen is het soms handig wat afstand te bewaren en het via het contactcentrum te doen)

Laat maar weten als je vastloopt of iets wilt overleggen etc.

Groet, 5.1.2e

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: maandag 11 augustus 2025 11:27

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: Bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

-----Original Message-----

Melding PZH-CC- 5.1.2e

Beste collega,

Het Contactcentrum heeft onderstaande melding ontvangen:

Aanmelder

Naam: 5.1.2e

E-mailadres: 5.1.2e [@zoetermeer.nl](mailto:5.1.2e@zoetermeer.nl)

Telefoonnummer: +3114079

Melding

Omschrijving: Bestrijding Aziatische hoornaar

Tijdstip aangemeld: 11-08-2025 10:54

toe:

Oorspronkelijke
melding:

Contactformulier met de volgende gegevens is ontvangen.

Overzicht van de ingevulde gegevens Je persoonlijke gegevens

Naam 5.1.2e

E-mailadres 5.1.2e @zoetermeer.nl

Telefoonnummer +3114079

Je vraag

Stel je vraag Er is een melding gedaan door een inwoner over een nest met Aziatische Hoornaar in een boom langs het Lansingpad in Waarnemingen.nl zoals de provincie aangeeft. Hier wordt als antwoord op gegeven dat er ten zuiden van de A12 geen bestrijding plaats vindt.

Waarom is dat zo, ik lees op u website dat op 1 juli 2025 statenvragen zijn gesteld en dat er is geantwoord dat het beleid voor de hele provincie telt.

Statenvragen 5 Beantwoording statenvragen 4260 van PVV, BBB, FvD, J21, HvZH - Aziatische hoornaar Gedeputeerde Potjer PZH-2025-875515010Inklappen

Advies

1. Vast te stellen de beantwoording Statenvragen 4260 van de PVV, BBB, FvD, J21, HvZH - Aziatische hoornaar

2. Vast te stellen de publiekssamenvatting bij de beantwoording Statenvragen 4260 van PVV, BBB, FvD, J21, HvZH - Aziatische hoornaar.

Besluit

Vastgesteld met een machtiging voor de portefeuillehouder om in de beantwoording:

χ Toe te voegen dat vanuit de verantwoordelijkheid voor biodiversiteit, verspreiding zoveel mogelijk wordt voorkomen;

χ Duidelijk te maken dat het beleid geldt voor heel Zuid-Holland, maar de situatie per regio verschilt en daardoor het beleid verschillend uitpakt;

χ Wijzigingen van ondergeschikt belang aan te brengen voor het corrigeren van taal- en schrijffouten.

Graag verneem ik hoe de provincie hiermee omgaat.

5.1.2e

5.1.2e

Stuur eventueel 1 of meer bijlagen mee

Gegevens controleren

Ik heb alle gegevens correct en volledig ingevuld Ja

Details van het ingeleverde formulier

Inleverdatum 11-8-2025 10:51:16

Referentie 5.1.2e

Product id 5.1.2e

Product naam Contactformulier

Aantal bijlagen 0

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Het Contactcentrum zorgt dat iedere melder binnen de vastgestelde termijn antwoord krijgt. Wij verzoeken je vriendelijk om vóór 25-08-2025 10:54 een inhoudelijk antwoord naar het Contactcentrum te mailen, zodat we dit antwoord op tijd naar de melder kunnen sturen.

Indien je liever zelf een reactie stuurt naar de melder, ontvangen wij graag een cc'tje van die beantwoording, zodat wij de melding kunnen afsluiten. Vermeld in beide gevallen het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van je e-mail.

Mocht dit onderwerp niet bij jou thuis horen, laat het ons dan per e-mail weten in verband met de beantwoordingstermijn.

Het Contactcentrum heeft de melder een ontvangstbevestiging gestuurd.

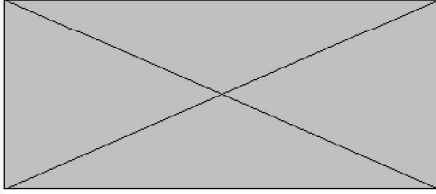
onderwerp van de e-mail.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Contactcentrum

Provincie Zuid-Holland

T 5.1.2e

E 5.1.2e [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl)

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Om jouw recht op privacy te waarborgen gaan wij uiterst zorgvuldig en vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Uiteraard houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland[zuidholland@pzh.nl]
From: 5.1.2e 5.1.2e
Sent: Thur 10/24/2024 8:02:51 AM
Subject: RE: Beleid en besluit over bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e
Received: Thur 10/24/2024 8:02:00 AM
[Aziatische Hoornaar-rapport compleet-1.pdf](#)

Hallo Collega,
Onderstaand ons inhoudelijke antwoord dat naar 5.1.2e kan worden verstuurd.
Met vriendelijke groet,

5.1.2e
Geachte 5.1.2e,
Het besluit om enkel boven de A12 Aziatische Hoornaar nesten te verwijderen is genomen in overleg met de verantwoordelijke gedeputeerde. De keuze is gebaseerd op de bijgevoegde EIS-rapportage en het door Provinciale Staten vastgestelde soortenbeleid. Daarnaast is ook de status van de Aziatische hoornaar tegenwoordig veranderd in een beheersoort/wijdverspreide soort en hoeft zij niet langer koste wat kost uitgeroeid te worden.

- ∇ In de rapportage van EIS wordt onder meer geconcludeerd dat de definitieve volledige vestiging van de Aziatische hoornaar de komende jaren niet meer tegen te houden is, dat bestrijding niet effectief is en biodiversiteit geen argument vormt voor de bestrijding van de Aziatische hoornaar.
- ∇ Ons soortenbeleid geeft het volgende aan voor beheersoorten: *“De Europese Exotenverordening is primair bedoeld om schade aan de inheemse beschermde flora en fauna te voorkomen. Daarom is het uitgangspunt bij exotenbeheer dat de provincie alleen mogelijk zal bijdragen aan de kosten van beheermaatregelen ter bestrijding van wijdverspreide invasieve exoten, indien er (ook) een concreet biodiversiteitsbelang in het geding is.”* [Bestrijding en beheer van invasieve exoten - Omgevingsbeleid Provincie Zuid-Holland](#)

Omdat de provincie, conform haar beleid, enkel handelt als er een biodiversiteitsbelang is, en de rapportage van EIS aangeeft dat dit belang niet in het geding is in het geval van de Aziatische Hoornaar, is besloten de nesten niet meer te verwijderen.
Om wel nog te voldoen aan het goede buur-principe is er besloten om nesten boven de A12 te verwijderen om zo de opmars richting Noord-Holland zo veel als mogelijk te vertragen.

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland
Verzonden: donderdag 10 oktober 2024 12:35
Aan: 5.1.2e
Onderwerp: Beleid en besluit over bestrijding Aziatische hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

Melding PZH-CC- 5.1.2e

Beste collega,

Het Contactcentrum heeft onderstaande melding ontvangen:

Aanmelder

Naam:	5.1.2e
E-mailadres:	5.1.2e @imkersleiden .nl
Telefoonnummer:	-

Melding

Onderwerp: Beleid en besluit over bestrijding Aziatische hoornaar

Tijdstip aangemeld: 09-10-2024 19:18

CC actie's tot nu toe:

Oorspronkelijke melding:

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2e @imkersleiden.nl. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Geachte mevrouw, meneer,

Naar aanleiding van de publicatie <https://ditistwee.nl/nieuws/19434/aziatische-hoornaar-in-je-tuin-provincie-stopt-bestrijding-gebied-onder-a122>, ben ik op zoek naar beleidstukken en besluiten over het voornemen van de provincie Zuid-Holland om geen nesten meet te verwijderen ten zuiden van de A12.

Kunt u mij daaraan helpen?

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Imkersvereniging Leiden en omstreken

E-mail: info@imkersleiden.nl

Website: www.imkersleiden.nl

Instagram: @imkersleiden

Het Contactcentrum zorgt dat iedere melder binnen de vastgestelde termijn antwoord krijgt. Wij verzoeken je vriendelijk om vóór 23-10-2024 17:30 een inhoudelijk antwoord naar het Contactcentrum te mailen, zodat we dit antwoord op tijd naar de melder kunnen sturen.

Indien je liever zelf een reactie stuurt naar de melder, ontvangen wij graag een cc'tje van die beantwoording, zodat wij de melding kunnen afsluiten. Vermeld in beide gevallen het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van je e-mail.

Mocht dit onderwerp niet bij jou thuis horen, laat het ons dan per e-mail weten in verband met de beantwoordingstermijn.

Het Contactcentrum heeft de melder een ontvangstbevestiging gestuurd.

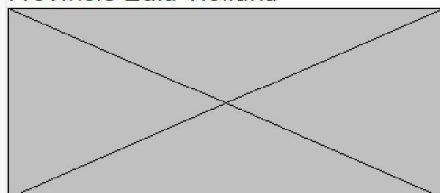
Bij vragen hierover kun je contact opnemen met het Contactcentrum onder vermelding van het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van de e-mail.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Contactcentrum

Provincie Zuid-Holland

T 5.1.2e

E 5.1.2e @pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Om jouw recht op privacy te waarborgen gaan wij uiterst zorgvuldig en vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Uiteraard houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)

THEO ZEEGERS
RICK BUESINK

HOE VERDER MET DE AZIATISCHE HOORNAAR? – BELEIDSADVIES

HOE VERDER MET DE AZIATISCHE HOORNAAR? – BELEIDSADVIES

maart 2024

TEKST

5.1.2e

REVIEW INTERN

5.1.2e

REVIEW EXTERN

5.1.2e

Naturalis Biodiversity Center

PRODUCTIE

EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden

RAPPORTNUMMER

EIS2024-06

CONTACTPERSOON EIS

5.1.2e

OPDRACHTGEVERS

Provincies Noord-Holland en Zuid-Holland

CONTACTPERSOON OPDRACHTGEVERS

5.1.2e

FOTO VOORZIJDE

Aziatische hoornaar jaagt op honingbijen voor een bijenkast (foto 5.1.2e)

FOTO ACHTERZIJDE

Limonadewespen vormen een belangrijke prooi voor de Aziatische hoornaar (foto Waarneming.nl).

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	2
1 Vraagstelling	4
2 Omschrijving van de huidige situatie	5
2.1 Biologie	5
2.2 Toename in Nederland	7
2.3 Situatie in Vlaanderen	11
2.4 Juridische aspecten	11
2.5 Voorspelling van het verder toenemen in ons land	13
3 Aziatische hoornaar en bedreiging voor	16
3.1 Gezondheid	16
3.2 Biodiversiteit.	18
3.3 Economie	18
3.4 Honingbijen	18
4 Opsporing en bestrijding	20
4.1 Huidige praktijk	20
4.2 Resultaten	22
4.3 Nieuwe technieken	22
5 Bouwstenen voor het beleidskader	24
6 Literatuur	26

SAMENVATTING

De Aziatische hoornaar is een invasieve exoot, die zich sinds 2003 vanuit Zuidwest-Frankrijk snel over grote delen van Europa verspreid heeft. De soort heeft in 2017 ook ons land via Vlaanderen bereikt. Het aantal nesten in Nederland en Vlaanderen stijgt nog steeds explosief, jaarlijks met een factor zeven, wat in 2023 resulteerde in meer dan 500 nesten in Nederland en meer dan 6400 in Vlaanderen. De soort vangt ook honingbijen en leidt daarom tot grote zorgen onder imkers. Daarom staat de soort op de Europese Unielijst van te bestrijden invasieve exoten.

In Nederland komt de soort overwegend voor ten zuiden van de grote rivieren. Voor 2024 wordt aantal nesten van ongeveer 3700 verwacht (met een forse onzekerheid). Verdichting ten zuiden van de grote rivieren zal naar verwachting doorgaan en in het midden van het land worden grotere aantallen verwacht. Voor Noord-Holland moet rekening gehouden worden met ten minste een tiental nesten.

Omdat de Aziatische hoornaar in de regel hoog in bomen nestelt, zijn de risico's op steekincidenten veel kleiner dan bij de Europese hoornaar en limonadewespen. Steekincidenten treden voornamelijk op bij ondeskundige bestrijding van nesten en het snoeien van hagen met een nest. Beide risico's zouden door voorlichting verminderd kunnen worden. De Aziatische hoornaar vormt geen bedreiging voor de volksgezondheid.

De Aziatische hoornaar jaagt op insecten. Verschillende soorten vliegen, limonadewespen en de honingbij zijn in wisselende mate belangrijke prooien. De Aziatische hoornaar is in hoge mate een opportunistische jager en de prooikeuze wordt dus mede sterk bepaald door het aanbod ter plaatse. Daarmee zijn de prooien in overgrote meerderheid algemene soorten. De Aziatische hoornaar vormt geen bedreiging voor de inheemse biodiversiteit.

Er zijn geen harde cijfers over economische schade veroorzaakt door de Aziatische hoornaar. Schade uit fruit betreft vooral druiven, maar de mate is onzeker. Los daarvan is druiventeelt in ons land economisch gezien marginaal. De Aziatische hoornaar is vooral in de nazomer en herfst het talrijkst. Bestuiving van fruitbomen in het voorjaar loopt dus geen enkel risico. De kosten voor bestrijding zijn hoger dan de economische schade.

Honingbijen worden in belangrijke mate gevangen door de Aziatische hoornaar, de Europese hoornaar en de bijenwolf. De hoeveelheid gevangen honingbijen hangt zeer sterk af van de omstandigheden ter plaatse (het aanbod honingbijen). Een nest van de Aziatische hoornaar verzamelt per seizoen 1250-36.000 honingbijen. Hoewel dit aanzienlijk is, is het niet duidelijk dat dit leidt tot sterfte van volken honingbijen. Verbazingwekkend genoeg ontbreken in de literatuur cijfers over sterfte van volken. Frequent sterfte onder volken is niet aannemelijk gemaakt en in elk geval zijn andere oorzaken van sterfte van bijenvolken cijfermatig vele malen belangrijker.

Met het beschikbaar worden van ultra lichtgewicht zenders is de opsporing van nesten vele malen effectiever (en dus goedkoper) geworden. Desondanks worden tientallen procenten van nesten in Nederland en Vlaanderen niet tijdig (voor het uitvliegen van de nieuwe koninginnen) geruimd. De verwachting is dat bestrijding de opmars van de Aziatische hoornaar niet kan stuiten. Ook elders in Europa is dat niet gelukt. Een effectieve bestrijding vergt een echt (niet alleen waargenomen) bestrijdingspercentage van rond de 90-95%. Als een effectieve bestrijding al moge-

lijk zou zijn, wat wij betwijfelen, bedragen de kosten hiervan minstens twee miljoen euro voor 2024 en moet rekening gehouden worden met een jaarlijkse stijging met een factor 7. Nut en noodzaak van bestrijding zou heroverwogen moeten worden. De provincie Zeeland loopt hierin voorop. EIS Kenniscentrum Insecten adviseert overheden na te denken over een toekomst met de Aziatische hoornaar, in plaats van luchtkastelen van totale uitroeiing na te jagen en daar tientallen miljoenen in te investeren. Goede voorlichting aan de bevolking (inclusief imkers) over de redenen van de gemaakte keuzes is hierin van groot belang.

1 VRAAGSTELLING

De Aziatische hoornaar (*Vespa velutina nigrithorax*) is een invasieve exoot, die sinds 2017 in ons land voorkomt. De soort staat op de Europese Unielijst van te bestrijden invasieve exoten en dient dus in beginsel bestreden te worden, al heeft zij tegenwoordig de status van 'Artikel 19' en hoeft zij dus niet langer koste wat kost uitgeroeid te worden. De soort komt momenteel voornamelijk voor ten zuiden van de grote rivieren, waar de aantallen in 2023 sterk zijn toegenomen. Ten noorden van de grote rivieren breidt het areaal zich langzaam maar gestaag uit. Dit, en in het bijzonder de vondsten van nesten in de provincie Noord-Holland in 2023, zijn voor de provincie Noord-Holland aanleiding geweest om EIS Kenniscentrum Insecten te vragen te helpen bij het opstellen van een beleidskader hoe om te gaan in de toekomst met de Aziatische hoornaar.

In dit advies behandelen wij de te verwachten aantallen voor de komende jaren en bespreken wij de risico's voor de volksgezondheid, de biodiversiteit, de economie en de imkerij. Op grond hiervan schetsen wij de bouwstenen die overheden zouden kunnen gebruiken om te komen tot het vaststellen van een beleidskader. De finale afweging hieromtrent is politiek en dus voorbehouden aan genoemde overheden. In Nederland is dankzij de waarneming van veel vrijwilligers, voornamelijk verzameld op [Waarneming.nl](https://www.waarneming.nl), veel kennis over het voorkomen in plaats en tijd. Op grond van dergelijke kennis wordt hier een analyse gepresenteerd over afgeleide kennis, bijvoorbeeld vliegafstanden naar het nest. Er is in ons land geen systematisch onderzoek gedaan naar prooikeuze, steekincidenten of economische schade.

Om tot een onderbouwde beantwoording van dergelijke vragen te komen, is een uitgebreide literatuurstudie verricht. Wij beperken ons hierbij bewust tot literatuur die betrekking heeft op de Europese situatie. Literatuur uit het gebied van herkomst, Oost-Azië, betreft een sterk verschillende situatie, met ander habitat, andere soorten honingbijen, andere evolutionaire geschiedenis en ook meerdere soorten hoornaars. Veel literatuur komt uit Frankrijk, het Iberisch schiereiland en Italië. Enige voorzichtigheid moet betracht worden bij het zonder meer overnemen van die kennis voor de Nederlandse situatie. Dat geldt met name voor zaken die evident afhangen van het klimaat, zoals de fenologie. Omdat de Aziatische hoornaar vooral via Vlaanderen ons land bereikt heeft en nog steeds bereikt, is de situatie aldaar evident voor Nederland van belang.

2 HUIDIGE SITUATIE

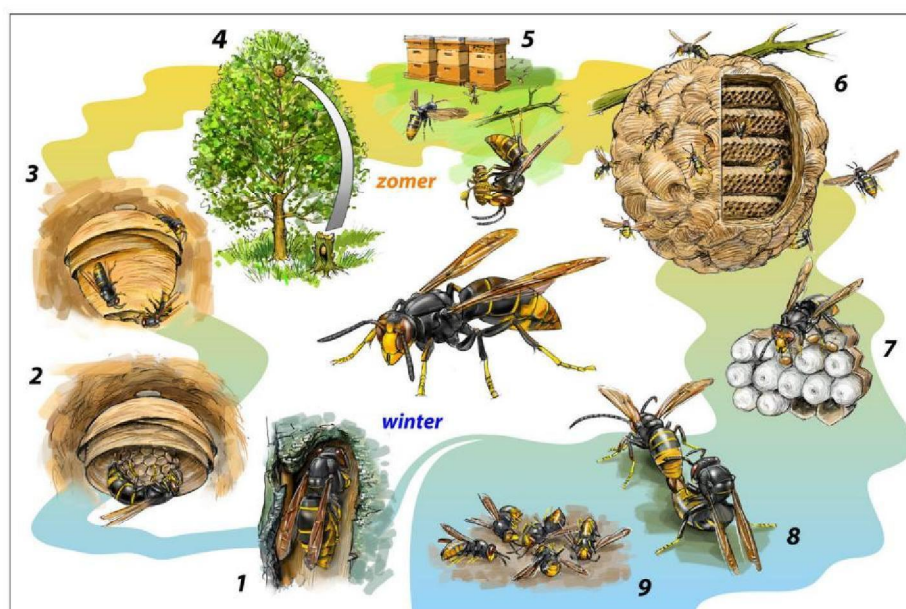
De Aziatische hoornaar is in Europa een invasieve exoot: het is een soort die hier niet van oorsprong voorkomt, zich snel verspreidt en potentiële schade kan berokkenen en natuur en mens. De introductie van een grote wesp in Europa heeft veel aandacht getrokken bij zowel insectenliefhebbers als bij het doorsnee publiek. Vanwege haar gewoonte om ook honingbijen te vangen maken imkers zich zorgen over het oprukken van deze soort. Vooral daarom staat de Aziatische hoornaar op de Europese Unielijst van te bestrijden invasieve exoten. Daarmee is het voorkomen van de soort beleidsrelevant voor de Nederlandse overheden. Door de sterke toename van de soort in 2023 heeft het dossier aan urgentie gewonnen.

De Aziatische hoornaar komt oorspronkelijk uit Zuidoost-Azië, waar ze wijdverspreid voorkomt. Het verspreidingsgebied bestaat uit India, Bhutan, Thailand, China, Laos, Vietnam, Maleisië en Indonesië. Er zijn ten minste tien ondersoorten bekend (Perrard et al. 2014). De donkere ondersoort (*V. v. nigrithorax*), die in Europa geïntroduceerd werd, heeft een natuurlijk verspreidingsgebied in Nepal, Bhutan en zuid-China. Voor een historisch overzicht van de introductie van de Aziatische hoornaar en de daarop volgende uitbreiding door Europa, verwijzen wij naar Slikboer & Zeegers (2021).

2.1 BIOLOGIE

Slikboer en Zeegers (2021) bespreken ook de herkenning van de Aziatische hoornaar, het onderscheid van de Europese hoornaar en de levenswijze van de Aziatische hoornaar. De levenscyclus wordt samengevat in onderstaande figuur 1 (Martin 2017). Belangrijkste eigenschappen van de Aziatische hoornaar zijn dat de soort leeft in volken van meerdere honderden werksters onder één koningin. Larven worden gevoerd met dierlijk eiwit, voornamelijk van insecten die de werksters in het veld vangen. Deze eigenschappen vinden we ook bij andere ploovleugelwespen, waaronder de Europese hoornaar en de limonadewespen. De zomernesten van de Aziatische hoornaar zijn groot tot zeer groot (95 cm. doorsnede gezien; figuur 2) en hangen meestal op anderhalve meter onder de top niet ver van de hoofdstam van een boom, doorgaans op grote hoogte (figuur 3-4). Dergelijke nesten zijn ondanks het formaat vaak verrassend moeilijk te zien, zolang er blad aan de bomen hangt.

Figuur 1 Levensloop van de Aziatische hoornaar, van overwintering van individuele koningin (1) via voorjaarsnest (2-3) en zomernest (4-6) naar uitvliegen nieuwe generatie koninginnen (7) en mannen (8) en het sterven van het volk (9). De breedte van de rivier illustreert de grootte van het volk (illustratie EIS / Jeroen de Rond).

Figuur 2 In september kunnen nesten de omvang van een skippy-bal krijgen (foto EIS / Linde Slikboer).

In uitzonderlijke gevallen hangt het zomernest in lage bomen of zelfs struiken of hagen (figuur 5) of, nog uitzonderlijker, tegen gevels (figuur 6). Nesten in holle bomen en dergelijke betreffen vrijwel zonder uitzondering Europese hoornaar.

Na het uitvliegen paren de nieuwe koninginnen en zoeken ze een plek om te overwinteren. Meestal blijft de koningin binnen enkele kilometers van het moedernest. In een klein maar relevant aantal gevallen vliegt de koningin zo ver als mogelijk van het moedernest. Hierbij kunnen afstanden van 70 km en vermoedelijk zelfs 115

km overbrugd worden. Daarom kunnen in de herfst nieuwe koninginnen (en ook mannen) ver buiten het oorspronkelijke verspreidingsgebied gevonden worden. Wanneer een dergelijke koningin succesvol overwintert en er vervolgens in slaagt een nieuw nest te beginnen, er is sprake van een nieuwe vestiging buiten het oorspronkelijke verspreidingsgebied. Goede voorbeelden hiervan zijn Meppel (2021), Jubbega (2023) en Zaandam (2023).

Figuur 3 & 4 Zomernesten van Aziatische hoornaar zitten meestal vlak onder de boomkruin dicht bij de hoofdstam van bomen en zijn vaak verbazingwekkend moeilijk te vinden (foto's Waarneming.nl & EIS / 5.1.2e)

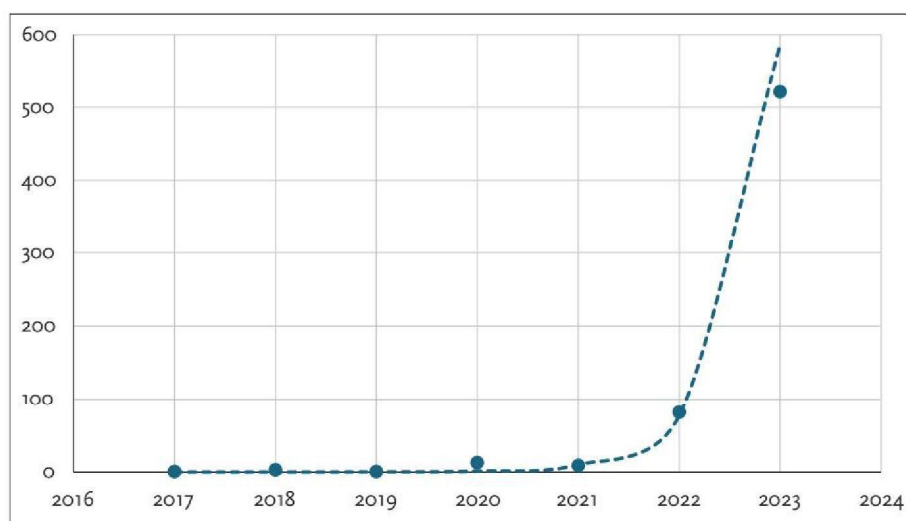

Figuur 5 Uitzonderlijke gevallen waarbij een nest in een haag hangt, moe- **Figuur 6** In uitzonderlijke gevallen hangt het zomer-
ten om veiligheidsredenen met lint afgezet worden (foto Waarneming.nl). nest tegen een gevel (foto EIS / Wim Klein).

2.2 TOENAME IN NEDERLAND

De Aziatische hoornaar heeft zich in Nederland vanuit Vlaanderen gevestigd (Smit et al. 2018; Renneson et al. 2020). In de analyse van aantallen over tijd en geografie voor ons land baseren we ons op het aantal op Waarneming.nl gerapporteerde nesten. Het aantal geregistreerde nesten is het laatste jaar vrijwel exponentieel ge- stegen (figuur 7). In 2023 is het aantal van 500 nesten overschreden. Ook het areaal van de Aziatische hoornaar breidt zich uit. Ten noorden van de lijn Leiden – Ede worden nog erg weinig (negen = 1,7%) nesten gevonden. De provincie Groningen is de enige provincie waar nog geen nest van de Aziatische hoornaar gevonden is.

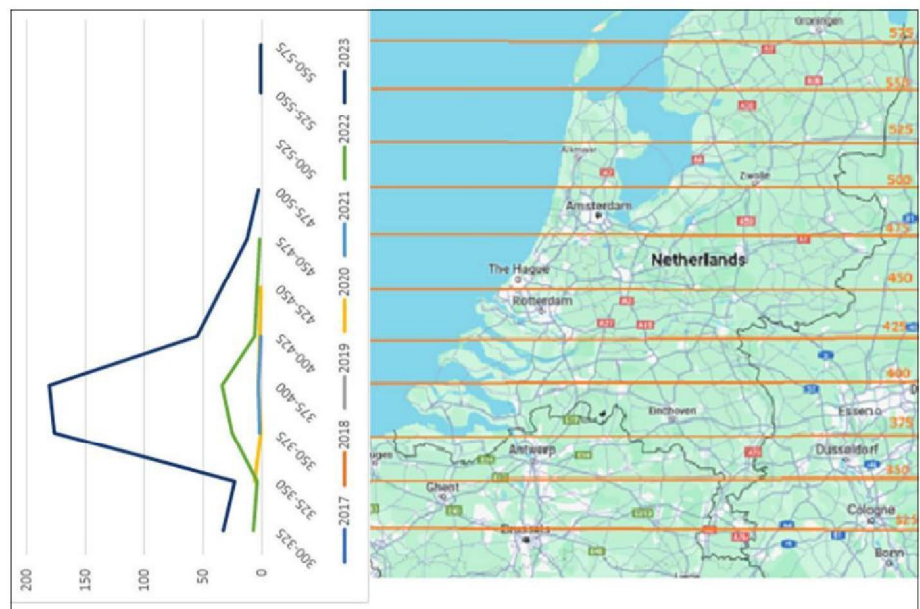
Figuur 7 Aantal geregistreerde nesten van de Aziatische hoornaar naar jaar (punten), met exponenti- ele regressie (stippellijn).

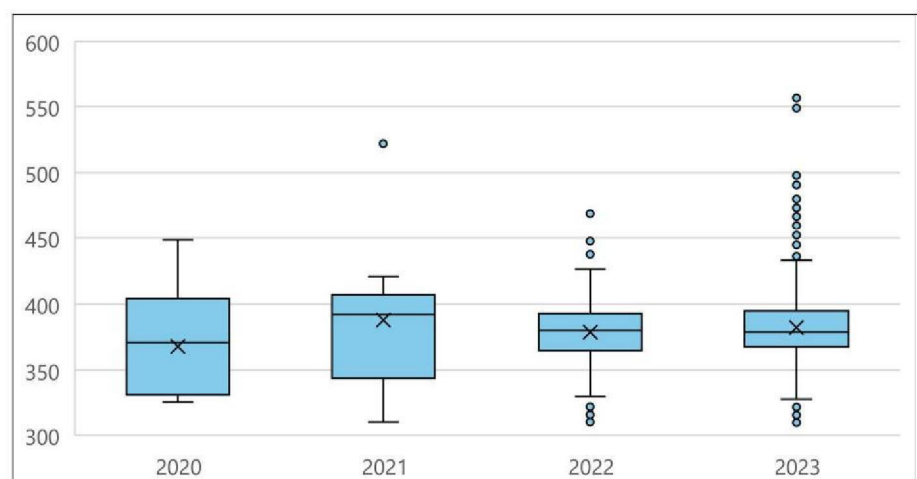
Veruit de hoofdmoot van de nesten is aangetroffen ten zuiden van de grote rivieren. Figuur 8 geeft meer inzicht in het verloop van het aantal nesten van zuid naar noord gebaseerd door de Y-coördinaat van de Amersfoort-coördinaten van de nestlocatie. Bedenk hierbij, dat gebieden met Y-coördinaten kleiner dan 375 deels in Vlaanderen liggen. Deze analyse beperkt zich tot Nederlands grondgebied. De dichtheden aan nesten in die gebieden, en daarmee de trefkans, liggen dus relatief hoger dan figuur 8 suggereert. Dit speelt met name voor Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg

Figuur 8 Links: aantal waargenomen nesten van de Aziatische hoornaar op Nederlands grondgebied naar jaar en breedtegraad. Rechts: corresponderende stroken van 25 km breed, gebaseerd op Amersfoort Y-coördinaat.

De relatieve spreiding van het aantal nesten over de zuid-noordas van ons land (Amersfoort Y-coördinaat) is constant over de jaren (figuur 9). Hieruit blijkt dat weliswaar de locatie van het meest noordelijke nest over de loop van de jaren naar het noorden verschuift, maar dat dat niet geldt voor het zwaartepunt en de kwartielen van de verspreiding. Met andere woorden: relatief vindt de groei van het aantal nesten over de jaren in het hele land evenveel plaats. De absolute toename van het aantal nesten komt dus niet door het verder naar het noorden oprukken van de Aziatische hoornaar, maar juist wel door de toename van het aantal nesten in het zuiden van ons land. Daarmee komt de gemiddelde dichtheid van waargenomen nesten ten zuiden van de grote rivieren uit op zo'n 0,05 / km². Lokaal, bijvoorbeeld in Zeeuws-Vlaanderen, kunnen de dichtheden veel hoger zijn.

Figuur 9 Box-and-whisker plot voor de Y-coördinaat van nesten van Aziatische hoornaar naar jaar, vanaf 2020. Aantal nesten daarvoor te laag. Blok: eerste tot derde kwartiel. Middelste streepje: mediaan. Kruisje: gemiddelde. Dun streepje: buitenste kwartielen (zonder buitenliggers). Punten: buitenliggers.

Nieuwe koninginnen

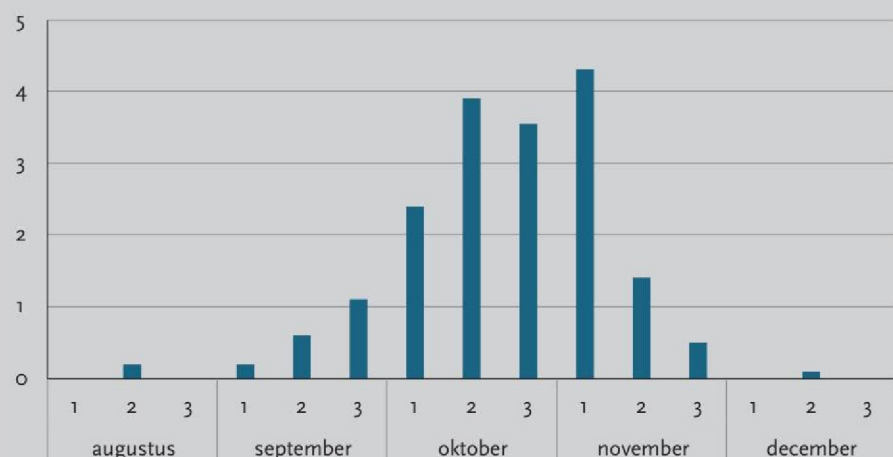
Een nest van de Aziatische hoornaar kan tientallen tot meer dan honderd koninginnen produceren. Deze verschijnen aan het einde van de levenscyclus, laat in de herfst. Primaire doel van de bestrijding moet dan zijn het bestrijden van de nesten voordat de nieuwe koninginnen uitgevlogen zijn. Daarom is het van groot belang kennis te hebben over het moment van verschijnen van de (meeste) koninginnen.

Probleem bij het beantwoorden van deze vraag is dat bij de Aziatische hoornaar de koninginnen weinig groter zijn dan de werksters (Pérez-de-Heredia et al. 2017). Weliswaar is het mogelijk bij verzamelde dieren in veel gevallen vast te stellen of een exemplaar een koningin is, wat precisiemeting vergt, maar dit is bij dieren op foto's, bijvoorbeeld op Waarneming.nl, niet mogelijk. Toch kunnen we via een omweg wel iets zeggen over de fenologie van nieuwe koninginnen.

De nieuwe koninginnen moeten bevrucht worden door nieuwe mannetjes. Op grond hiervan mag verwacht worden dat de mannetjes ongeveer tegelijk met de koninginnen uitvliegen, maar gemiddeld genomen iets eerder. Dit blijkt in Frankrijk ook het geval te zijn (Villemant et al. 2011).

Mannetjes zijn in veel gevallen wel van foto te herkennen. Voor mensen met een timmermansoog hebben ze langere antennes, omdat ze een extra (dertiende) antennelid hebben. Analyse van waarnemingen uit 2023 op Waarneming.nl leert dat er veldwaarnemingen van mannetjes zijn van september tot en met november met een piek half oktober-begin november (figuur 10). Dit patroon komt goed overeen met het patroon uit Frankrijk (Villemant et al. 2011), met de kanttekening dat het aantal mannetjes in Nederland in oktober iets sneller opbouwt. In Frankrijk beginnen koninginnen in de tweede helft van oktober in relevante aantallen uit te vliegen om sterk te pieken in de eerste helft van november (loc. cit.). Koninginnen zullen dus naar waarschijnlijkheid in ons land vanaf begin oktober uitvliegen en pieken eind oktober – begin november. In 2023 was het dus de hele maand september effectief om nesten te bestrijden, en vermoedelijk een groot deel van de maand oktober ook nog. Bestrijding na de eerste decade van november is naar de huidige kennis niet zinvol.

Conclusie: bestrijding van nesten van Aziatische hoornaar is tot en met de eerste decade van november voldoende effectief en vanaf de derde decade van november weinig zinvol. De tweede decade van november is een overgangstijd.

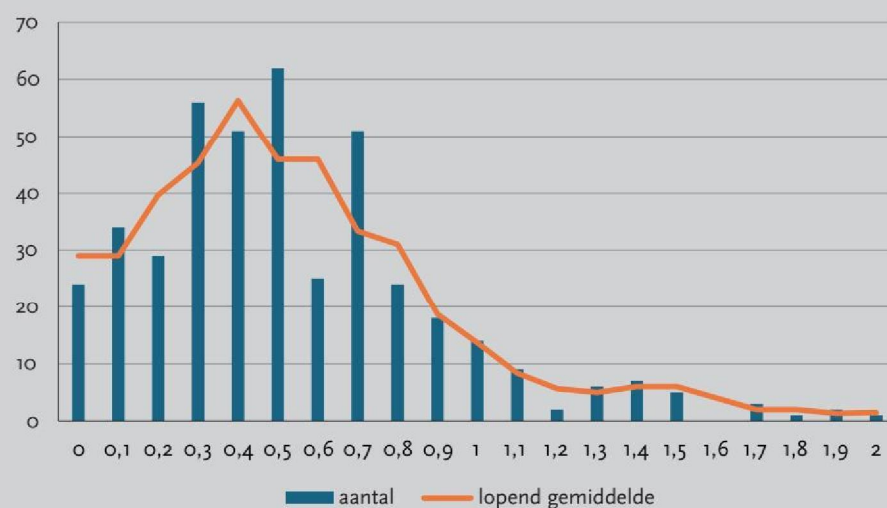
Figuur 10 Gemiddeld aantal gevalideerde waarnemingen van mannetjes Aziatische hoornaar per dag op Waarneming.nl uit 2023. X-as: maand en decade (datum = 31 valt ook onder derde decade). Y-as: gemiddeld aantal mannetjes per dag.

Vluchtafstanden

Werksters jagen op insecten om die als prooi naar het nest te brengen. Nadat een werkster een prooi gevangen heeft, vliegt ze naar een nabijgelegen boom of struik om de prooi te bewerken. Uiteindelijk wordt alleen het borststuk naar het nest getransporteerd. Deze laatste terugvlucht geeft dus informatie over de richting van het nest.

Informatie over de afstand tot het nest wordt verkregen uit een analyse van waarnemingslocaties van werksters in de omgeving van (eventueel later) gevonden nesten. Deze methode is alleen betrouwbaar, als er maar één individueel nest ter plaatse aanwezig is, zodat het aannemelijk is dat de werkster ook aan dat nest gekoppeld is. Juist om deze reden was Nederland, met haar lage dichtheden nesten, ideaal voor een dergelijk onderzoek.

Een analyse van meer dan 400 werkster – nestparen leidt tot de volgende informatie over vluchtafstanden (fig. 11). Uit deze grafiek kunnen we afleiden dat vijf-zesde van de vluchten korter is dan 0,85 km. Omdat de oppervlakte van het zoekgebied voor het nest kwadratisch toeneemt met de onderzoekstraal, is het advies om in eerste instantie uit te gaan van deze zoekstraal van 0,85 km. Bij een eerder onderzoek in Frankrijk vonden Poidatz et al. (2018) dat de heen- en terugvlucht naar het nest gemiddeld 950 s. duurde (met een grote spreiding), wat bij een door hen veronderstelde gemiddelde vliegsnelheid van 1,6 m/s (Sauvard et al. 2018) overeen zo komen met afstand enkele reis van 750 m. Hier moet dan nog de onbekende foerageertijd van aftrokken worden. Budge et al. (2017) vonden een dominante actieradius van 700 m in Engeland. In uitzonderlijke gevallen, zoals in Spijkenisse in 2018, blijkt de vluchtafstand veel groter (daar: 1,8 km; bron EIS). In 2023 heeft 5.1.2e tot tweemaal toe een vlucht van 1,4 km met een zender kunnen vaststellen. Prooivluchten verder dan 2,0 km zijn tot dusver niet met zekerheid vastgesteld.

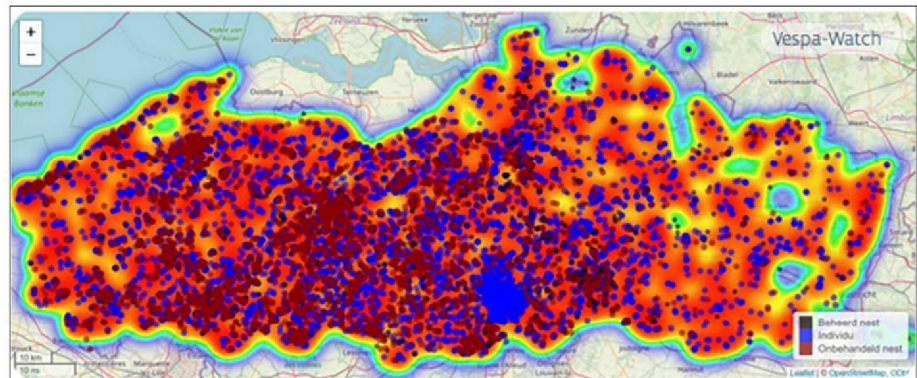

Figuur 11 Frequentieverdeling van vluchtafstanden naar klassen van 100 m. X-as: afstand tot nest (km). Y-as: aantal waargenomen. Oranje lijn: lopend gemiddelde (over 0,3 km).

2.3 SITUATIE IN VLAANDEREN

Omdat de Aziatische hoornaar via Vlaanderen ons land bereikt heeft en nog steeds bereikt, is de situatie in Vlaanderen ook voor ons land van groot belang. Volgens het Agentschap Natuur en Bos (2023) zijn er in 2023 in Vlaanderen meer dan 6400 nesten gevonden (figuur 12). Dit komt overeen met een gemiddelde dichtheid van 0,52 nesten per km², dat is meer dan tien keer zo hoog als in het zuiden van ons land. Duidelijk is ook dat tientallen procenten van de nesten niet bestreden zijn. In 2023 is het beleid in Vlaanderen bijgesteld. Waar eerst de inzet was zo veel mogelijk nesten tijdig te bestrijden, worden nu nesten in natuurgebieden om redenen van biodiversiteit vanuit de overheid geprioriteerd. Dat betekent dat verwacht moet worden dat de instroom vanuit Vlaanderen naar onze zuidelijke provincies fors zal toenemen de komende tijd.

Figuur 12 Nesten van de Aziatische hoornaar in Vlaanderen in 2023. Bron: Agentschap Natuur en Bos (2023).

2.4 JURIDISCHE ASPECTEN

Status Unielijs

Invasieve exoten zijn – volgens Europese verordening 1143/2014 – dieren en planten die per ongeluk of met opzet geïntroduceerd worden in een natuurlijke omgeving waar ze normaal gesproken niet voorkomen, met serieuze negatieve gevolgen voor de nieuwe omgeving. De kern van de verordening wordt gevormd door de Unielijs. Vanuit deze Europese wetgeving heeft elk land waarin een in de lijst opgenomen soort zich toont een bestrijdingsplicht. De Aziatische hoornaar is het enige insect dat momenteel op deze lijst staat. Bij een melding moet gehandeld worden op basis van internationale afspraken: preventie, vroegtijdige opsporing en snelle vernietiging met in sommige gevallen onderhoud (De Hoop et al. 2017).

Wanneer volledige uitroeiing niet mogelijk is, biedt artikel 18 van de Europese exotenregeling een land de mogelijkheid om af te schalen. Op grond hiervan heeft Nederland de status van de Aziatische hoornaar afgeschaald van 'Artikel 17' naar 'Artikel 19'. Dit betekent dat er voor de soort doeltreffende beheersmaatregelen moeten zijn. Deze beheersmaatregelen moeten evenredig zijn met de gevolgen voor milieu en zijn afgestemd op de specifieke omstandigheden van de lidstaten (in casu: Nederland), gebaseerd op een kosten – batenanalyse. Zij worden op basis van de risico-evaluatie en hun kosteneffectiviteit naar prioriteit gerangschikt. Beheersmaatregelen hebben tot doel de soort uit te roeien, te beheersen of in te dammen. In Nederland heeft de overheid er voor gekozen de verantwoordelijkheid van de bestrijding van invasieve exoten bij de provincies te leggen.

Bestrijding : gebruik van gif

Traditioneel werd bij het bestrijden van wespen, waaronder ook de hoornaars vallen, in ons land insecticiden ingezet als Ficam-D (Bendocarb) en Permas-D (Permethrin). De inzet van deze middelen zijn toegestaan 'in en om het huis'. In de

overgrote meerderheid van de gevallen is de inzet van deze stoffen bij de bestrijding van nesten van Aziatische hoornaar dus **niet** toegestaan. Sinds 2022 is dit inzicht ook tot bestrijders en overheden doorgedrongen. Als alternatief is een mechanische methode ontwikkeld door simpel met een grote stofzuiger alle hoornaars op te zuigen en af te voeren (figuur 13-14), om ze daarna zonder gif in de vriezer te doden. Veel overheden, zoals de provincie Zeeland (2023), hebben inmiddels voor deze oplossing gekozen als standaard, omdat zij het gebruik van gif te schadelijk vinden voor de biodiversiteit (figuur 15). Wanneer bestrijding met zuigen om praktische redenen onmogelijk is, bijvoorbeeld omdat het nest niet bereikbaar is met een hoogwerker, is het daarom beter het nest te laten hangen dan om het met gif te bestrijden.

Figuur 13-14 Bestrijding met een stofzuiger is gifvrij, efficiënt en veilig, mits door een deskundige uitgevoerd (foto's EIS / 5.1.2e

Figuur 15 Koolmezen zijn er als de ... mezen bij om bestreden nesten te plunderen. Belangrijke reden om geen gif te gebruiken (foto Waarneming.nl).

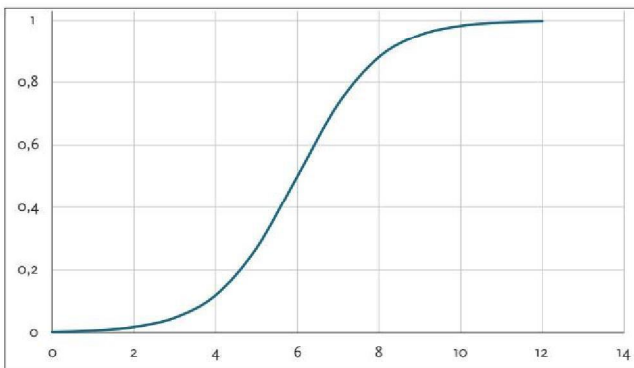

2.5 VOORSPELLING VAN HET VERDER TOENEMEN IN ONS LAND

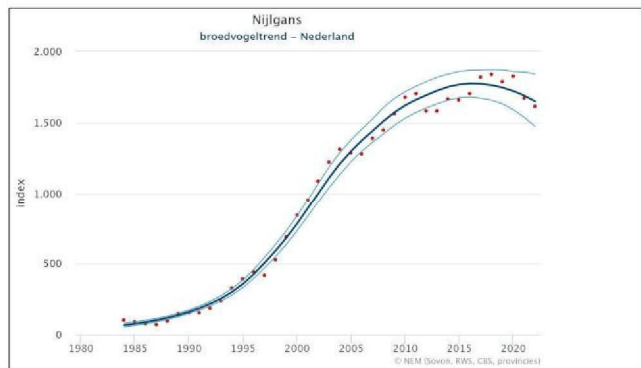
In deze paragraaf doen we een poging om aan de hand van de recente aantalsontwikkelingen van Aziatische hoornaar een voorspelling te doen voor de te verwachte ontwikkeling in de nabije toekomst. Hierbij zal uitgebreid stil worden gestaan bij de onzekerheden in deze voorspelling.

Theoretische overwegingen bij toekomstvoorspellingen

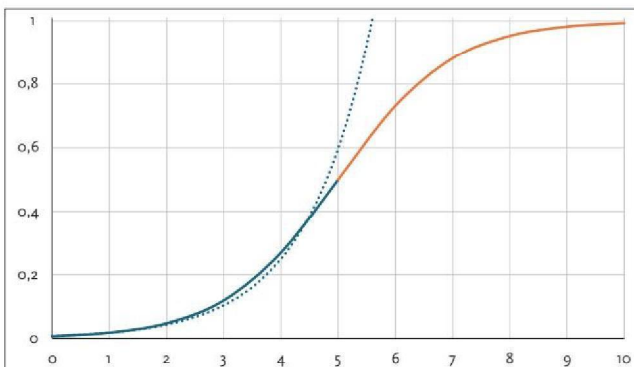
Traditioneel dachten ecologen over de ontwikkelingen in onze natuur als een geleidelijke verandering van de ene stabiele situatie naar de andere. Dit denken in equilibria en successie is ontwikkeld vanuit de vegetatiekunde. Al veertig jaar geleden werd duidelijk dat de dynamiek in de dierenwereld veel groter is (DeAngelis & Waterhouse 1987). Er is een veelheid aan niet-constante wel-stabiele situaties denkbaar vanuit niet-lineaire populatie modellen. Nog dynamischer zijn situaties waarin exoten geïntroduceerd zijn. Wanneer een exoot in zijn nieuwe omgeving kan aanslaan, zal in het begin de groei van de populatie exponentieel zijn, wat leidt tot een aanvankelijk zeer snelle groei (figuur 16). Na enige tijd zal de groei afvlakken door gebrek aan middelen (voedsel, nestplaatsen) en competitie met al aanwezige soorten. Het verloop van de aantallen over de tijd zal typisch de vorm van een verzadigingscurve hebben (figuur 18). Overigens daalt de populatie soms na verzadiging, zoals bij de nijlgans het geval lijkt te zijn (figuur 17).

Figuur 16 Relatieve aantallen van een op jaar = 0 geïntroduceerde exoot over de tijd (hypothetisch).

Figuur 17 Waargenomen aantal broedparen van een exotische vogelsoort (nijlgans) over de laatste decennia. Bron: SOVON.

Figuur 18 Dezelfde verzadigingscurve als figuur 16. Blauw: fase van versnellende groei (voor het buigpunt). Oranje: fase naar vertragende groei (na het buigpunt). Blauw gestippeld: exponentiële regressie.

Het theoretische probleem van voorspellingen is dat de mate van verzadiging niet te voorspellen valt zolang de populatie nog exponentieel groeit. Figuur 18 illustreert dit punt nader. In de fase van versnellende groei (blauw), is een exponentiële benadering (blauw gestippeld) een goede benadering. Zodra de groei gaat vertragen (oranje), wordt deze exponentiële benadering heel snel slecht. Op termijn zal dit gaan gebeuren. Het punt is dat, zolang het systeem in de blauwe fase zit, het moeilijk tot onmogelijk is om het ingaan van de vertragende fase te voorspellen, laat staan het uiteindelijke plafondniveau. Wat de Aziatische hoornaar betreft, wijst alles erop dat we nog in de versnellende groeifase (blauw) zitten.

Voorspelling op grond van exponentieel-lineair model

Duidelijk is dat een voorspellingsmodel voor het aantal nesten in de toekomst gebaseerd moet zijn op zowel jaar als breedtegraad. Pas sinds 2022 zijn de aantallen nesten hoog genoeg om enigszins mee te kunnen rekenen. Onderstaand model wordt gefit aan 2 jaren x 5 breedtegraad zones. Dit is

feitelijk veel te weinig data om een model betrouwbaar te kunnen onderbouwen, maar aangezien we nu niet meer jaar ter beschikking hebben, is dit het beste wat kan. De resultaten moeten dus met veel voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Onder de aanname dat we nog steeds in de fase van versnellende groei zitten, kan het aantal nesten per breedtegraadzone van 25 km breed als volgt gemodelleerd worden:

$$\text{aantal nesten (jaar, breedtegraad)} = e^{(\alpha \cdot \text{jaar} + \beta \cdot \text{breedtegraad} + \gamma)}$$

waarin de breedtegraad de Y-coördinaat van het Amersfoortsysteem betreft.

Voor de parameters α , β en γ vinden we de volgende beste schattingen:

$$\alpha = 1,97 + 0,34 / \text{jaar} \text{ (95\% betrouwbaarheid)}$$

$$\beta = -0,033 + 0,005 / \text{km} \text{ (95\% betrouwbaarheid)}$$

$$\gamma = -3970 + 700 \text{ (95\% betrouwbaarheid)}$$

Dit betekent dat de groei op jaarbasis geschat kan worden op een factor $\exp(1,97) = 7$ (95% betrouwbaarheidsinterval [5, 10]). Voor ieder nest in Nederland in 2023 kunnen dus 7 x zo veel nesten in 2024 verwacht worden (waarbij een deel vanuit Vlaanderen gesticht wordt). Eerder vonden Robinet et al. (2017) voor een op α gelijke grootheid $r = 1,66 / \text{jaar}$, corresponderend met een jaarlijkse groei met een factor 5,25. Het totaal aantal in 2024 in ons land te verwachten nesten komt op grond van ons model op 3700 (tabel 1). Waar dit historisch gezien een onvoorstelbaar aantal lijkt, liggen de aantallen in Vlaanderen nu al aanzienlijk hoger (Agentschap Natuur & Bos 2023).

Volgens ons model neemt iedere kilometer naar het noorden het aantal nesten met 3,3% af [2,8%; 3,8%]. Op grond hiervan mag verwacht worden dat de areaalgrens zich jaarlijks 58 km naar het noorden verplaatst [45 km; 71 km]. Dit is lager dan eerder voor Frankrijk gemelde snelheid van verspreiding (78 km/jaar, Robinet et al. 2017), maar iets meer dan op grond van de extremen in ons land geschat zou worden (van Dreischor 2017 naar Jubbega 2023: 34 km/jaar). De hieruit volgende voorspelling voor het aantal nesten in 2024 per noord-zuidband van 25 km wordt gegeven in tabel 1.

Tabel 1 Aantal nesten van Aziatische hoornaar voor 2023 (waargenomen) en 2024 (verwacht bij uitblijven van verzadiging) per oost-westzone van 25 km breedte. AmersY: Y-coördinaat volgens Amersfoort-coördinaten van het midden van de band.

	amersY	2023 – waargenomen	2024 – voorspelling
Maastricht	312	33	225
Sittard	337	23	160
Zeeuws-Vlaanderen - Roermond	362	177	1325
Vlissingen - Eindhoven	387	181	1150
Schouwen - 's-Hertogenbosch	412	55	500
Rotterdam - Doetinchem	437	34	210
Leiden - Haaksbergen	462	13	90
Haarlem - Almelo	487	3	40
Alkmaar - Hardenberg	512		15
Callantsoog - Emmen	537	1	5
Den Burg - Assen	562	1	3

Nogmaals, er gelden aanzienlijke onzekerheden rond deze voorspelling:

- Statistisch bekende onzekerheid: zoals boven vermeld in betrouwbaarheidsmarges. De voorspelde groei wordt geschat op een factor zeven, maar zou ook vijf (ondergrens) of tien (bovengrens) kunnen zijn op grond van de huidige data
- Beperkte data: er zijn eigenlijk veel te weinig data (jaren) voor zo'n regressie-analyse beschikbaar. Variatie kan (veel) groter blijken te zijn dan hier geschatst
- Variabele omstandigheden, zoals weer. Bovenstaand model gaat uit van constante omstandigheden zoals weer. Slecht weer kan aanzienlijke invloed hebben

in de groei van de nesten. Hierbij moet eerder gedacht worden aan extreme neerslag in het voorjaar en droogte en hitte in de zomer dan aan kou.

- Verzadiging: dit model is slechts adequaat voor de fase van versnellende groei. Wanneer er verzadiging op zou treden, zouden de aantallen nesten (aanzienlijk) lager kunnen uitvallen. In die zin is bovenstaand scenario een 'bad case' scenario. Op dit moment is er echter nog geen aanwijzing voor een aankomende verzadiging. Omdat de dichtheid van nesten in Vlaanderen een factor 10 hoger is dan in het zuiden van ons land, is er geen reden aan te nemen dat verzadiging in ons land nabij is.
- Voor de drie noordelijke zones zijn de aantallen zo laag, dat afwijkingen door toeval relatief groot zullen zijn.

Als de komst van de Aziatische hoornaar geen invloed zou hebben op de aantallen Europese hoornaar, zou het totale aantal hoornaars in ons land toenemen. Als, aan de andere kant, de Aziatische hoornaar de Europese hoornaar zou verdrijven, zou het totaal aantal hoornaars niet toenemen. Daarmee zou ook de overlast van hoornaars weinig toenemen of – waar het om gevaar van nesten gaat – zelfs afnemen. Op dit moment is er geen informatie uit ons land bekend over concurrentie tussen beide soorten hoornaars. In Noord-Italië vonden Carisio et al. (2022) geen negatieve correlatie tussen dichtheden van beide soorten hoornaars, en voor lage dichtheden van Aziatische hoornaar zelfs een positieve correlatie. Dat betekent dat verdringing, als het al aanwezig is, van secundair belang is. Concurrentie om voedsel of onderlinge predatie spelen kennelijk geen of een verwaarloosbare rol. Vermoed kan worden dat de keuze van Europese hoornaar om te nestelen in holle bomen de grootste beperkende factor is in haar voorkomen. Deze factor speelt voor de Aziatische hoornaar, die los in bomen hangende zomernesten maakt, geen rol.

Concurrentie tussen hoornaars

Van oudsher is de Europese hoornaar inheems in ons land. Vroeger kwam deze soort voornamelijk in het oosten en zuiden van ons land voor, maar de laatste decennia heeft zij zich zeer sterk uitgebreid. Momenteel kan zij in vrijwel heel ons land gevonden worden, alleen zeer open polderlandschappen worden gemed. Beide soorten hoornaars lijken in biologie zeer sterk op elkaar en ook de prooikeuze toont gelijkenissen. Ook de Europese hoornaar vangt honingbijen voor kasten, zij het iets minder dan de Aziatische. Het belangrijkste verschil zit in de locaties van het zomernest. Waar de Europese hoornaar het zomernest bouwt in holle bomen of daarop gelijkende structuren (schoorstenen), kiest de Aziatische voor loshangende zomernesten in bomen, in de regel vlak onder de boomkruin.

3 AZIATISCHE HOORNAAR EN BEDREIGING VOOR ...

3.1 GEZONDHEID

Net als alle andere plooiwingswespen, kunnen de werksters en koninginnen van de Aziatische hoornaar met een angel steken. Het gif dat zij daarmee injecteren, is niet wezenlijk verschillend van andere soorten hoornaars en limonadewespen. Een enkele steek leidt in de regel tot niet meer dan enige overlast, tenzij de persoon een sterke overgevoeligheid heeft voor het gif (de Haro et al. 2010). Dit kan leiden tot een anafylactische shock, maar dit is zeer zeldzaam (wij kennen geen gevallen uit Europa) en niet specifiek voor de Aziatische hoornaar. In kort, het risico voor personen zit bij meervoudige steken.

De Aziatische hoornaar is, meer dan één meter van het nest, opvallend dociel (Rome et al. 2011; eigen veldervaring). Aziatische hoornaars worden weinig aange trokken door suiker, wel door gist (bier, valfruit). Ook druiven nog aan de rank trekken veel hoornaars aan. Vanaf half september, de tijd dat de klimop bloeit, kunnen grotere aantallen hoornaars daar jagend gezien worden. Allemaal omstandigheden waarbij een onvoorziene en ongewenste ontmoeting tussen mens en hoornaar weinig aannemelijk zijn.

Binnen een meter van het nest is het een totaal ander verhaal. Hoornaars (beide soorten) zullen, zolang de koningin in het nest aanwezig is, massaal extreem agressief reageren. Zonder beschermende kleding zal dit tot een dozijn of (veel) meer steken leiden, waardoor de patiënt zich beroerd zal voelen en ten minste met een antihistaminicum behandeld zal moeten worden (De Haro 2010). De indruk bestaat dat hoornaars zich ook specifiek op de ogen richten, waardoor het risico op oogletsel verhoogd is (Laborde-Castérot et al. 2021; Rob Voesten pers. med.).

Omdat de grote zomernesten van de Aziatische hoornaar bijna altijd hoog in de boom hangen, is de kans op een onbedoelde ontmoeting met zo'n nest heel klein. Dat is anders bij de Europese hoornaar, waarvan de nesten heel vaak in de voet van holle bomen zitten. Rapportages in de media van agressieve Aziatische hoornaars betreffen dan ook in de regel Europese, of gevallen waarin leken op eigen houtje het nest probeerden te ruimen. Dat is altijd, zelfs met een luchtbuks, onverstandig en kan tot de dood leiden. Feás (2021) rapporteert gemiddeld vier dodelijke slachtoffers per jaar voor Spanje ten gevolge van wespen, zonder hierin het aantal van Aziatische hoornaar te kunnen duiden. Omdat het aandeel mannen onder dodelijke slachtoffers veel hoger is dan onder vrouwen, zouden roekeloze ruimpogingen van nesten mogelijk een belangrijke rol spelen. Voor Nederland hebben we dergelijke statistieken niet kunnen vinden, de informatie is noch bij het CBS, noch bij Veiligheid.nl aanwezig. Verondersteld mag worden dat gezien de geringere lands- en populatiegrootte, de cijfers voor Nederland ver onder de Spaanse zullen liggen. In uitzonderlijke gevallen kan het zomernest van de Aziatische hoornaar tegen een gevel hangen, onder een dakgoot en dergelijke. Zelfs dan hangt het nest doorgaans buiten bereik van mensen.

In uitzonderlijke gevallen kan het nest van de Aziatische hoornaar ook in een haag hangen. Tuinders die de haag gaan snoeien zonder het nest gezien te hebben, lopen een reëel gevaar op lichamelijk letsel. Daarom bevelen wij aan een voorlichtingscampagne te starten, waarin burgers uitgelegd wordt

- Dat zij bij het snoeien van de haag eerst een visuele inspectie van de haag op nesten doen. Ook relevant voor nesten van de middelste wesp *Dolichovespula media*.

- Dat zij niet zelf een nest moeten ruimen maar via de provincie een deskundige moeten laten komen.

Risico's van een gevonden nest in een haag kunnen eenvoudig behandeld worden door het op enkele meters met een lint afzetten van het nest. Gemeenten zouden hiervoor het initiatief moeten nemen.

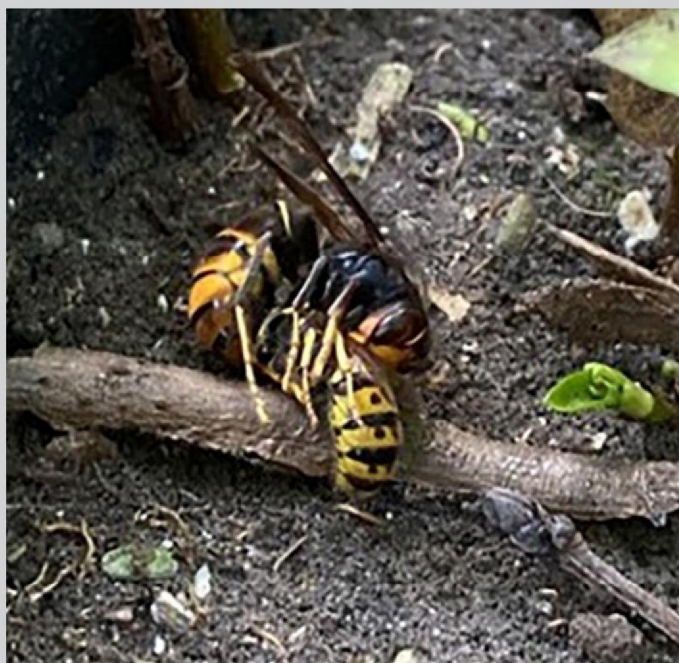
Samenvattend kan gesteld worden dat de risico's om lichamelijk letsel of erger op te lopen ten gevolge van de Aziatische hoornaar momenteel vergeleken met alle andere risico's van het leven in het algemeen en met andere wespen (Vespidae) in het bijzonder klein is. Dit risico zou met voorlichting verder verminderd kunnen worden.

Prooikeuze

Sociale plooiwesp (Vespinae), waartoe de hoornaars (*Vespa*) behoren, voeden hun larven met dierlijk eiwit ('vlees'). Daartoe vangen ze insecten in het veld, die ze na de vangst demonteren. Alleen het borststuk (het eiwitrijke gedeelte) wordt naar het nest getransporteerd. Qua prooikeuze zijn hoornaars in hoge mate opportunisten. De keuze voor de prooi wordt vooral bepaald door de beschikbaarheid van geschikte prooi binnen het jachtgebied van het nest. Dit mechanisme verklaart het grote verschil in prooikeuze dat tussen nesten vastgesteld kan worden (zie onder).

Rome et al. (2021) schatten de hoeveelheid prooi die in de loop van een seizoen naar een nest gebracht worden op 95.000 (afgerond), op grond van schattingen van het gemiddelde gewicht van een larve en een prooi en het aantal larven in het nest. Zij hebben ook direct observaties aan nesten gedaan aan de hoeveelheid prooi die per uur naar een nest getransporteerd worden. Op grond hiervan kan het aantal prooi dat per seizoen naar een nest gebracht wordt geschat worden op 25.000. De auteurs bespreken dit evenwel niet en missen de discrepantie van bijna een factor vier.

Gerapporteerde prooikeuzen van de Aziatische hoornaar lopen tamelijk sterk uiteen, wat gezien opportunistisch gedrag van de soort niet zo vreemd is. Waar men het over eens is, is dat de prooi voornamelijk gevonden worden in de vliegen (Diptera), de limonadewespen (*Vespula*) (figuur 19) en de honingbij (*Apis*). Kevers, wantsen en vlinders worden grotendeels gemeden. Rome et al. (2021) rapporteerden een aandeel van 38% honingbij. Verdasca et al. (2021) vonden in alle twaalf onderzochte nesten uit Portugal DNA van honingbijen, tegen 9 nesten met DNA van vliegen en 1 met limonadewespen. Het lastige van DNA-analyse is dat er geen duidelijk verband is tussen de sterkte van het signaal en het aantal exemplaren. In vijf nesten in het zuiden van Engeland en op de Kanaaleilanden bleken limonadewespen veruit de talrijkste prooi (22-67% met eenmaal een buitenligger van 2%) (Stainton et al. 2023). In drie van de vijf nesten werden geen of nauwelijks geen honingbijen aangetroffen en in slechts één nest was het aandeel substantieel (20%). Bromvliegen waren vaak zeer talrijk als prooi (13-52%), zweefvliegen waren er weinig (max 10%, maar meestal veel lager). Hommels en andere wilde bijen worden slechts bij uitzondering gemeld als prooi (Rome et al. 2021, Verdasca et al. 2021). Samenvattend is de conclusie dat de Aziatische hoornaar haar prooi vooral kiest uit limonadewespen, vliegen en honingbijen, maar dat de verhouding in prooikeuze zeer sterk afhangt van de omgeving. Altijd zijn cultuurvolgers zeer sterk in de meerderheid en in slechts enkele gevallen is een iets bijzonderder soort (hoogveenzweefvlieg, klimopzijkdebij) gerapporteerd. De Aziatische hoornaar jaagt dus in hoge mate op algemene soorten, wat goed past bij het opportunisme van de soort.

Figuur 19 Limonadewespen vormen een belangrijke prooi voor de Aziatische hoornaar (foto Waarneming.nl).

3.2 BIODIVERSITEIT

Zoals in het kader 'prooikeuze' geschetst is, vindt de Aziatische hoornaar vooral haar prooien in de angeldragers (bijen en wespen, inclusief honingbij) en de vliegen. De soorten zijn in hoge mate cultuurvolgers, wat gezien het voorkomen van de Aziatische hoornaar en de talrijkheid van de relevante prooien ook volstrekt voor de hand liggend is. Opvallend is het hoge aandeel limonadewespen (*Vespula*). Hommels en dagvlinders zijn slechts sporadisch prooi en binnen de vliegen zijn het vooral brom-, kamer- en strontvliegen (*Calliphoridae*, *Muscidae* resp. *Scathophagidae*), in sterke mate anthropogene soorten. De prooikeuze van beide soorten hoornaars vertoont sterke gelijkenissen, met de kanttekening dat het aandeel honingbijen bij Aziatische gemiddeld hoger is. Het hoge aandeel limonadewespen, brom-, kamer- en strontvliegen kan voor beide soorten als 'nuttig' gekwalificeerd worden. De vangsten van minder gewone soorten zijn verwaarloosbaar. Alleen bij nesten die natuurgebieden hangen (uitzonderlijk), is het voorstelbaar dat prooien in belangrijke mate niet-anthropogeen zijn, al zijn daar geen bewijzen voor. Samenvattend kan gesteld worden dat de prooikeuze van hoornaars, met uitzondering van honingbijen, vooral als 'nuttig' gekwalificeerd kan worden. Predatie door hoornaars vormt geen bedreiging voor de biodiversiteit.

3.3 ECONOMIE

Bijen

Barbet-Massin et al. (2020) brengen de kosten van de bestrijding van de Aziatische hoornaar in kaart. Zij geven hierbij aan dat de economische kosten van de Aziatische hoornaar nog niet in kaart gebracht zijn. Hun claim dat de economische schade waarschijnlijk hoger is dan de kosten van de bestrijding, mist dan ook onderbouwing. Daarbij komt dat de kosten voor de bestrijding geen natuurgegeven zijn, maar het resultaat van keuzes in beleid. De kosten volgen naast de dichtheid aan hoornaars vooral ook uit het ambitieniveau van het beleid.

Fruit

Nave et al. (2024) publiceren schijnbaar alarmerende cijfers over de schade die Aziatische hoornaar aan fruit, in het bijzonder druiven, zouden toebrengen. Bij precieze lezing van het artikel blijkt het genoemde percentage van 83% voor druiven betrekking te hebben op het aandeel respondenten dat deze schade meldt. Zij veronderstellen dat de schade niet-verwaarloosbaar is, maar geven toe geen cijfers te hebben over de mate van economische schade. Dat veel respondenten schade herkennen, zegt natuurlijk niet dat de schade groot is. Bovendien vergt een dergelijk onderzoek bijzonder goede instructies over de definitie van 'schade'. De foto van hoornaars op valfruit (appel) is in dit kader illustratief (want geen schade).

Voor de volledigheid en duidelijkheid zij vermeld dat ten tijde van de bloei van landbouwgewassen die door insecten bestoven moeten worden, er alleen nog maar koninginnen actief zijn. Het gaat om gewassen die in het voorjaar bloeien (divers fruit, koolzaad), wanneer er alleen nog maar koninginnen actief zijn. De aantallen Aziatische hoornaar zijn dan bijzonder laag en op geen enkele manier een bedreiging voor de bestuiving.

3.4 HONINGBIJEN EN IMKERIJ

Beide soorten hoornaars, Europese *V. crabro* en Aziatische *V. velutina*, vangen ook honingbijen voor kasten (figuur 20). Hoewel het jagen op honingbijen zeker niet het exclusieve werkveld van de Aziatische hoornaar is, lijkt het er wel op dat deze soort bij gelijk prooiaanbod meer honingbijen vangt dan de Europese. Overigens

Figuur 20 Beide soorten hoornaars jagen op honingbijen, maar met een verschillende techniek (foto Waarneming.nl).

wordt vaak vergeten dat er nog een toppredator van honingbijen is, de bijenwolf *Philanthus triangulum*. Deze soort vangt uitsluitend honingbijen, die zij niet bij de kast maar los in het veld vangt. Door dit gedrag is de bijenwolf onder imkers weinig bekend. De bijenwolf is een solitaire graafwesp en ieder vrouwtje vangt tussen de tien en tweehonderd honingbijen (Lefebvre & Klein 2004). De bijenwolf is de laatste decennia zowel in verspreiding als dichtheid enorm toegenomen. Hoewel het niet mogelijk is om een schatting van de dichtheden bijenwolven te geven, is het evident dat de dichtheden bijenwolven zeker op onze zandgronden hoog zijn en dat daarmee het aantal door deze soort gevangen honingbijen substantieel is.

Met schattingen voor de gemiddelde prooiconsumptie per nest variërend van 25.000-95.000 prooien en het gemiddeld aandeel honingbijen daarin variërend van 5-38%, kennen schattingen voor de gemiddelde honingbijconsumptie van één nest Aziatische hoornaar een zeer grote bandbreedte van 1250-36.000 honingbijen per nest. Eerder genoemde veldobservaties van Rome et al. (2021) komen tot een gemiddelde van 9250 honingbijen per nest per seizoen. Afgezet tegen de gemiddelde grootte van een honingbijvolk van 40.000 individuen (Johnson 2023), is dit dus 23% (bandbreedte: 3-90%) van de omvang van één volk honingbijen. En omdat de bovengrens van deze schattingen alleen bereikt worden in gebieden met grotere aantallen honingbijvolken (denk aan meer dan tien binnen binnen werkstraal nest hoornaars), wordt het duidelijk dat één volk Aziatische hoornaar gemiddeld per volk honingbijen in haar jachtgebied gemiddeld niet meer dan 9% van de omvang van het volk in de loop van een seizoen zal wegvangen, en vermoedelijk nog aanzienlijk minder. Uiteraard zullen honingbijvolken evenredig meer verlies kunnen leiden in geval er meerdere nesten van de Aziatische hoornaar in de buurt aanwezig zijn.

Tegen de achtergrond van de grote zorgen van imkers voor hun volken, is het verlies van volken (grotendeels) door de aanwezigheid van Aziatische hoornaar verbaazingwekkend slecht onderzocht. Verdasca et al. 2021a en Lima et al. 2022 spreken in dit kader van 'no accurate quantification and assessment of its real consequences for honeybees'. Monceau et al. (2014), die verliescijfers rapporteerden op grond van enquêtes, geven toe dat harde data ontbreken en dat het niet mogelijk is gerapporteerde verliezen aan de Aziatische hoornaar toe te schrijven. Monceau & Thiery (2016) herhalen dat. Ook Cornelissen et al. (2018) noemen de effecten van Aziatische hoornaar op bijenvolken en wilde bestuivers 'onduidelijk'. Bij de cijfers van Laurino et al. (2019) ontbreekt iedere onderbouwing.

4 OPSPORING EN BESTRIJDING

4.1 HUIDIGE PRAKTIJK

Omdat de Aziatische hoornaar op de Europese Unielijst staat, moet de soort in beginsel bestreden worden. Doorgaans wordt de soort ontdekt door de aanwezigheid van werksters. Het lukraak wegvangen van enkele werksters heeft op een volk van meerdere honderden weinig zin. Alleen de koningin kan zich voortplanten en daarom moeten met name de koninginnen bestreden worden. Wanneer er werksters actief zijn, zit de koningin uitsluitend in het nest. De paradox doet zich dus voor dat, hoe meer hoornaars buiten actief zijn (werksters), des te lager de kans is dat dit koninginnen betreft. Bijgevolg kent de opsporing en bestrijding over de loop van het seizoen drie fases, zoals aangegeven in figuur 21.

Figuur 21 Drie fasen in de loop van het seizoen met verschillende opsporing en bestrijdingsadviezen.

Bestrijding fase 1: koninginnen en voorjaarsnesten

In het voorjaar sticht de koningin een nieuw volk (voorjaarsnest). De voorjaarsnesten hangen, anders dan zomernesten, niet (hoog) in bomen, maar hangen beschut onder daken, carports, schuurtjes en opvallend vaak in vogelkastjes. Opsporen van het voorjaarsnest is relatief eenvoudig. Omdat er op het nest geen of weinig werksters zitten, is bestrijding vaak ook zeer eenvoudig.

Omdat de koningin in deze fase nog zelf moet jagen, is gesuggereerd dat het wegvangen van koninginnen effectief kan zijn. Helaas blijken de daartoe ontwikkelde vallen zowel weinig effectief als weinig selectief te zijn (en dus tot veel 'collateral damage' leiden). Op dit moment is het middel erger dan de kwaal (zie paragraaf 4.3). Op grond van deze ervaringen moeten eventuele nieuwe ontwerpen voor vallen kritisch getest worden, voordat ze als 'selectief en effectief' omarmd worden.

Bestrijding fase 2: Opsporing van nesten

In de periode juli – oktober is bestrijding van de nesten de aanbevolen bestrijdingsmethode (zie boven). Daartoe moeten de nesten eerst opgespoord worden. In uitzonderlijke gevallen kan een nest met visuele inspectie gevonden worden, maar in bijna alle gevallen is een meer systematische aanpak nodig. Hierbij worden werksters gebruikt om het nest te wijzen. Traditioneel wordt dit gedaan door meerdere prooivluchten te volgen en vervolgens kruispeilingen te doen (Slikboer & Zeegers 2021). Kennis over de kansverdeling van lengtes van prooivluchten is hierbij ook zeer behulpzaam (kader 2). Deze traditionele methode is zeer arbeidsintensief (en daardoor duur).

Experimenten met het zenderen van Aziatische hoornaars waren tot en met 2021 onsuccesvol, omdat de zenders te zwaar bleken. Sinds 2022 zijn er zenders op de

Figuur 22 Wiekpot met gemerkte Aziatische hoornaar tussen honingbijen. Soms is suiker lekkerder dan een bij (foto Waarneming.nl).

Figuur 23 's Winters, wanneer er geen bladeren aan de boom hangen, zijn nesten veel makkelijker te vinden, maar dan is het te laat voor bestrijding (foto EIS archief).

markt die licht genoeg zijn om door de meeste Aziatische hoornaars gevlogen te kunnen worden. Hoornaars kunnen met wiekpotten gelokt worden (figuur 22) om vervolgens gezenderd te worden (Vespawatch 2024). Met deze techniek is het opsporen van nesten heel veel effectiever en efficiënter geworden. Waar het opsporen van een nest vroeger ongeveer 6 mensdagen werk was, is dat nu gedaald tot onder de 1 mensdag (vermoedelijk dichterbij 0,5).

Voor Frankrijk schatten Robinet et al. (2017) het aandeel tijdig bestreden nesten op 30-40%. Het verdubbelen van het aandeel bestreden nesten van 30% naar 60% zou volgens hun model tot een vrij beperkte daling van de verspreiding van 17% en van het aantal nesten met 29% leiden. Zelfs bij een praktisch onrealistisch bestrijdingspercentage van 95% blijft de daling van de verspreiding steken op 43% en die van het aantal nesten op 53%. Samengevat tonen deze modellen dat het idee dat de toename en verspreiding van de Aziatische hoornaar te stuiten is door de bestrijding te intensiveren irrealistisch is.

Bestrijding fase 3: Uitgevlogen koninginnen

Het uitvliegen van nieuwe koninginnen staat gelijk aan het falen van de bestrijding. Er is een zeer kleine kans dat de nieuwe koningin opgespoord en gedood kan worden. Hoewel dat op populatieniveau geen effectieve vorm van bestrijding is, betekent iedere gedode koningin wel weer een potentieel nest minder voor de volgende zomer (en scheelt dus een boel werk). Van belang is wel, dat eerst door iemand met voldoende kennis van zaken vastgesteld wordt dat het daadwerkelijk een Aziatische hoorn betreft, en niet een Europese hoornaar, middelste wesp, veldwesp, reuzenhoutwesp, stadreus of honingbij, om maar enkele veel voorkomende misdetermi-

naties te noemen. Ongevalideerd alles dood meppen wat volgens leken op een hoornaar lijkt, is zeker niet goed voor de biodiversiteit.

4.2 RESULTATEN

In Frankrijk werd rond 2017 geschat 5,3 miljoen euro geïnvesteerd in de bestrijding van de Aziatische hoornaar (Barbet-Massin et al. 2020). Desondanks werd naar schatting slechts 30-40% van de nesten tijdig bestreden (Robinet et al. 2017). Voor Vlaanderen (Agentschap Bos en Natuur 2023) en Nederland (eigen database) schatten we het percentage bestreden nesten iets hoger (50-70%). Zeeland (2023) rapporteert een tijdig ruimingspercentage van 80% voor haar provincie. Het aantal nesten dat helemaal niet gedetecteerd wordt, is uiteraard onbekend, maar wel relevant voor de voorplantingssnelheid.

Eerder zagen we al dat de jaarlijkse groei van het aantal nesten een factor 5 (Frankrijk, zonder effect van migratie; Robinet et al. 2017) tot 7 (Nederland, met migratie; paragraaf 2.5). In beide gevallen vindt deze groei plaats ondanks de aanzienlijke bestrijdingsinspanningen. Op grond van de Nederlandse cijfers schatten wij dat, om de groei van het aantal nesten tot staan te brengen, een effectiviteit in de bestrijding van 88-91% nodig zou zijn, dat wil zeggen dat slechts 9-12 % van de nesten gemist mag worden. Eerder vonden Robinet et al. (2017) op grond van gedetailleerde modelberekeningen voor Frankrijk dat zelfs een bestrijdingspercentage van 95% onvoldoende is om de opmars van de Aziatische hoornaar in Frankrijk te stuiten. Afgezet tegen de huidige ruimingspercentage plus de geheel niet gedetecteerde nesten, lijkt ambitie om de opmars te stuiten onrealistisch.

De kosten voor het ruimen van een nest bedragen op dit moment gemiddeld zo'n 600 euro met een aanzienlijke bandbreedte (Zeeland 2023). Hierbij past de kanttekening dat het ruimen van moeilijke te vinden nesten aanzienlijk duurder zal zijn. De kosten voor een poging om deze ambitie toch te halen, bedragen naar verwachting meer dan twee miljoen euro's op jaarbasis voor Nederland voor 2024 en meer dan tien miljoen voor Vlaanderen. Met de verwachting dat dit onvoldoende blijkt te zijn en dus weggegooid geld is.

4.3 NIEUWE TECHNIEKEN

Voorjaarsvallen

Waar volken in de herfst uit meer dan duizend werksters kunnen bestaan, zijn er in het (vroeg) voorjaar uitsluitend koninginnen. Theoretisch is dus het wegvangen van koninginnen in het voorjaar de meest effectieve methode om Aziatische hoornaar te bestrijden.

Brouard et al. (2024) melden een hoge mate van selectiviteit van de Vespatrij val, in die zin dat vrijwel geen Europese hoornaars gevangen worden (twintig keer minder) en nog minder hommels, bijen en vlinders. Wel vangt de val veel limonadewespen, vliegen en muggen. Zij rapporteren een selectiviteit van 39%. Lioy et al. (2021) geven veel meer details en vinden wezenlijk andere resultaten. Bij hen zijn vallen gevuld met bier selectief voor Aziatische hoornaar ten opzichte van Europese, ongeacht de vorm. Helaas vervalt deze selectiviteit in de herfst. Volgens Lioy et al. vormt de Aziatische hoornaar gemiddeld slecht 1,02% van alle insecten in de val en in die zin is het dus moeilijk te spreken over selectieve vallen. Zij waarschuwen dan ook tegen het grootschalig inzetten van de thans bekende vallen. Rojas-Nossa et al. (2024) vonden voor de Vespatrij val een identieke selectiviteit (1,0%). Geen van de andere drie onderzochte vallen had een selectiviteit hoger dan 10%. Zij rapporteren

zelfs een vangst van vliegend hert *Lucanus cervus* in een val. Op grond hiervan ont-raden zij de inzet van vallen als bestrijdingsmethode.

Conclusie: Onafhankelijke peer-reviewed artikelen wijzen op een zeer hoog aandeel van 'bijvangst' in bekende vallen voor de Aziatische hoornaar. Zij (en wij) ontra-den op grond hiervan de inzet van vallen met het doel de Aziatische hoornaar te bestrijden. Inzet van vallen of, beter, lokpotten waarbij de wesp in leven blijft, als hulp bij het opsporen van de nesten is wel acceptabel en effectief.

5 BOUWSTENEN VOOR HET BELEIDSKADER

Sinds 2017 ligt de verantwoordelijkheid voor de bestrijding van invasieve exoten primair bij de provincies. Na het afschalen van de status van de Aziatische hoornaar van 'Artikel 17' naar 'Artikel 19' is de verplichting tot bestrijding niet langer absoluut, maar mag deze gebaseerd worden op een kosten-batenanalyse. Hierboven is het treurig-realistisch beeld geschetst dat de uitbreiding van de Aziatische hoornaar door maatregelen wel vertraagd, maar niet gestuit kan worden. Daarmee is het ultieme beleidsdoel, uitroeiing van de Aziatische hoornaar, vervallen. Of en in hoeverre overheden, in het bijzonder provincies, beleid willen opstellen voor de Aziatische hoornaar, is een politiek-bestuurlijke vraag. Om overheden te helpen met de beleidsafweging, dragen wij hier bouwstenen hiertoe aan.

De Aziatische hoornaar vormt geen risico voor de volksgezondheid. Wel kunnen laag hangende nesten een risico vormen voor voorbijgangers. Het is in eerste instantie aan grondeigenaren om hier adequaat op te treden door dergelijke nesten met lint af te zetten. Wanneer een grondeigenaar dit zou nalaten of zelfs weigeren, ligt het voor de hand dat de betreffende gemeente optreedt door het toepassen van bestuursdwang (met spoed).

Biodiversiteit vormt geen argument voor de bestrijding van de Aziatische hoornaar. Door de opportunistische prooikeuze van de Aziatische hoornaar zijn vermeende risico's afwezig en volgens alle deskundigen leidt de inzet van lokvallen netto tot meer schade aan de biodiversiteit dan minder. Wanneer men zich toch zorgen maakt over schade voor de biodiversiteit, kan men overwegen bij de bestrijding nesten in natuur prioriteit te geven, zoals de Vlaamse overheid gedaan heeft. De honingbij is geen wilde soort in ons land, maar valt onder veehouderij. Ook economische argumenten ontbreken in het afwegingskader, omdat de negatieve economische effecten van de aanwezigheid van Aziatische hoornaar in ons land verwaarloosbaar zijn.

Blijft over de zorgen van de imkerij. Aziatische hoornaars vangen, net als Europese en bijenwolven, veel honingbijen, maar tot grootschalig verlies van volken leidt dat niet. Sterker, zelfs in landen met veel hogere dichtheden Aziatische hoornaars is het verlies van bijenvolken niet of bijzonder slecht onderbouwd, wat gezien de enorme hoeveelheid literatuur opmerkelijk genoemd mag worden. Het verlies aan honingbijen en verstoring voor de kasten leidt ongetwijfeld tot enig verlies aan honingopbrengst. Dit verlies staat niet in verhouding tot de kosten van bestrijding.

De provincie Zeeland (2023) heeft vlak voor het finaliseren van dit rapport besloten de financiën voor de bestrijding van de Aziatische hoornaar op termijn te gaan afbouwen. Op grond van bovenstaande overwegingen en de situatie in aangrenzend Vlaanderen, vinden wij dit besluit te billijken. In gebieden met incidentele nesten, zouden provincies ervoor kunnen kiezen om vanwege maatschappelijke onrust die nesten wel op te (laten) sporen en te (laten) bestrijden. Omdat dit ultimo het voeren van een 'loosing battle' is, is het zaak in het kader van verwachttingsmanagement dergelijk handelen te laten vergezellen van goede en realistische communicatie.

Voor de opsporing en bestrijding van de Aziatische hoornaar doen overheden een beroep op marktpartijen. Provincies die de ambitie zouden hebben om toch fors te blijven investeren in bestrijding, kunnen er niet blind van uitgaan dat de markt voldoende capaciteit zal bieden. Van marktpartijen kan niet verwacht worden dat zij fors gaan uitbreiden in capaciteit en personeel zonder dat er concreet uitzicht op

opdrachten is. Provincies doen er verstandig aan voor het seizoen (nu dus) afspraken te maken over het af te nemen volume aan opsporing en bestrijding. Hierbij is het van belang, dat bestrijding in beginsel zonder gif dient plaats te vinden, omdat het gebruik van gif in de buitenruimte doorgaans ongewenst en verboden is.

6 LITERATUUR

- Agentschap Natuur & Bos 2023. www.natuurenbos.be/dossiers/aziatische-hoornaar.
- Barbet-Massin, M., J.-M. Salles & F. Courchamps 2020. The economic cost of control of the invasive yellow-legged Asian hornet. *NeoBiota* 55: 11-25.
- Brouard, R., S. Marié & Ch. Guespin 2024. Impact sur l'entomofauna d'un piégeage de printemps 'responsable' de fondatrices de *Vespa velutina*. *L'Abeille de France* 1119.
- Budge, G.E., J. Hodgetts, E.P. Jones, J.C. Ostojia, J. Hall, V. Tomkies, N. Semmence, M. Brown, M. Wakefield, & K. Stainton 2017. The invasion, provenance, and diversity of *Vespa velutina* Lepeletier (Hymenoptera: Vespidae) in Great Britain. *PLoS ONE* 12 (9): 1-12.
- Carisio, L., J. Cerri, E. Bianchi, S. Bertolino & M. Porporata 2022. Impacts of the invasive hornet *Vespa velutina* on native wasp species: a first effort to understand population-level effects in an invaded area of Europe. *Journal of Insect Conservation* 26: 663-671.
- Cornelissen, B., J. Tom, C. van Dooremalen & R. van Tol 2018. De Aziatische hoornaar: gevolgen voor bestuivers en bestuiving. Wageningen University & Research.
- DeAngelis, D.L. & J.C. Waterhouse 1987. Equilibrium and nonequilibrium concepts in ecological models. *Ecological Monographs* 57 (1): 1-21. <https://doi.org/10.2307/1942636>.
- De Haro, L., M. Labadie, P. Chnaseau, C. Cabot, I. Blanc-Brisset & F. Penouil, F. 2010. Medical consequences of the Asian black hornet (*Vespa velutina*) invasion in Southwestern France. *Toxicon* 55: 650-652.
- Feás, X. 2021. Human fatalities caused by hornet, wasp and bee stings in Spain: epidemiology at state and sub-state level from 1999-2018. *Biology* 10: 73.
- Hoop, L. de, J. van der Loop, J. Matthews, G. van der Velde & R. Leuven 2017. Europese regelgeving voor beheer van invasieve exoten. *De Levende Natuur* 118 (4): 112-116.
- Johnson, B.R. 2023. Honey Bee biology. Princeton University Press, 481 pp.
- Klein, W.F. & V. Lefebvre 2004. Crabronidae – graafwespen. In: T.M.J. Peeters, C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, V. Lefebvre, A.J. van Loon, A.A. Mabelis, H. Nieuwenhuijsen, M. Reemer, J. de Rond, J. Smit & H.H.W. Velthuis, De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata), Nederlandse Fauna 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden, p. 356-430.
- Laborde-Castérot, H., E. Darrouzet, G. Le Roux, M. Labadie, N. Delcourt, L. De Haro & J. Langrand 2021. Ocular lesions other than stings following Yellow-Legged Hornet (*Vespa velutina nigrithorax*) projections, as reported to French poison control centers. *JAMA Ophthalmology* 139: 105-108.
- Laurino, D., S. Lioy, L. Carisio, A. Manino & M. Porporato 2019. *Vespa velutina*: an alien driver of honey bee colony losses. *Diversity* 12: 5.
- Lioy, S., D. Laurino, M. Capello, A. Romano, A. Manino & M. Porporato 2020. Effectiveness and selectiveness of traps and baits for catching the invasive hornet *Vespa velutina*. *Insects* 11: 706.
- Martin, S. 2017. The Asian hornet. Threats, biology & expansion. The International Bee Research Association.
- Monceau, K., O. Bonnard & O. Thiéry 2014. *Vespa velutina*: a new invasive predator of honeybees in Europe. *Journal of Pest Science* 87: 1-16.
- Monceau, K. & O. Thiéry 2017. *Vespa velutina*: current situation and perspectives. *Atti Accademia Nazionale Italiana di Entomologica* 2016: 137-142.
- Nave, A., J. Godinho, J. Fernandes, A.I. Garcia, A.F. Golpe & M. Branco 2024. *Vespa velutina*: a menace for Western Iberian fruit production. *Cogent Food & Agriculture* 10 (1): 2313679. <https://doi.org/10.1080/23311932.2024.2313679>.
- Pérez-de-Heredia, I., E. Darrouzet, A. Goldarazena, P. Romón & J.-C. Iturrondobetia 2017. Differentiating between gynes and workers in the invasive hornet *Vespa velutina* (Hymenoptera, Vespidae) in Europe. *Journal of Hymenoptera Research* 60: 119-113.
- Perrard, A., M. Arca, Q. Rome, F. Muller, J. Tan, S. Bista, H. Nugroho, R. Baudoin, M. Baylac, J.-F. Silvain, J.M. Carpenter & C. Villemant, C. 2014. Geographic variation of melanisation patterns in a hornet species: differences, climatic pressures or aposematic constraints. *PLoS ONE* 9 (4): 1-16.
- Poidatz, J., K. Monceau, O. Bonnard & D. Thiéry 2018. Activity rhythm and action range of workers of the invasive hornet predator of honeybees *Vespa velutina*, measured by radio frequency identification tags.
- Renneson, J., A. Drumont & Y. Barbier 2020. Présence du frelon asiatique *Vespa velutina* Lepeletier, 1836 en région de Bruxelles-Capitale, bilan de sa progression en Belgique et

- sa découverte au Grand-Duché de Luxembourg. *Lambillionea* CXX (3): 285-297.
- Robinet, Ch., Ch. Suppo & E. Darrouzet 2017. Rapid spread of the invasive yellow-legged hornet in France: the role of human-mediated dispersal and the effects of control measures. *Journal of Applied Ecology* 54: 205-215.
- Rojas-Nossa, S.V., S. Mato, P. Feijoo, A. Lagoa & J. Garrido 2024. Comparison of effectiveness and selectiveness of baited traps for the capture of the invasive hornet *Vespa velutina*. *Animals* 14: 129.
- Rome, Q., A. Perrard, F. Muller, C. Fontaine, A. Quilès, D. Zuccon & C. Villemant 2021. Not just honeybees: predatory habits of *Vespa velutina* (Hymenoptera: Vespidae) in France. *Annales de la Société entomologique de France (N.S.)*. <https://doi.org/10.1080/00379271.2020.1867005>.
- Sauvard, D., V. Imbault & E. Darrouzet 2018. Flight capacities of yellow-legged hornet (*Vespa velutina nigrithorax*, Hymenoptera: Vespidae) workers from an invasive population in Europe. *PlosOne* 13(6): e0198597.
- Slikboer, L. & Th. Zeegers 2021. De Aziatische hoornaar in Nederland: Ervaringen 2017-2020. EIS 2021-7.
- Smit, J., J. Noordijk & Th. Zeegers 2018. De opmars van de Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*) naar Nederland. *Entomologische Berichten* 78(1): 2-6.
- Stainton, K., S. McGreig, Ch. Conyers, S. Ponting, L. Butler, P. Brown & E.P. Jones 2023. Molecular identification of Asian hornet *Vespa velutina nigrithorax* prey from larval gut contents: a promising method to study diet of an invasive pest. *Animals* 13: 511.
- Verdasca, M.J., R. Godinho, R.G. Rocha, M. Portocarrero, L.G. Carvalheiro, R. Rebelo & H. Rebelo 2021. A metabarcoding tool to detect predation of the honeybee *Apis mellifera* and other wild insects by the invasive *Vespa velutina*. *Journal of Pest Science* 95: 997-1007.
- Vespawatch, 2024. Hoe nesten te zoeken. <https://vespawatch.be/locate-nests/> [geraadpleegd 27 maart 2024]
- Villemant, C., F. Muller, S. Haubois, A. Perrard, E. Darrouzet & Q. Rome 2011. Bilan des travaux (MNHN et IRBI) sur l'invasion en France de *Vespa velutina*, le frelon Asiatique prédateur d'abeilles. In: Journée Scientifique Apicole JSA 2011: 3-12.
- Zeeland, provincie, 2023. Adviesrapport Aziatische hoornaar 2023.

EIS KENNISCENTRUM INSECTEN EN ANDERE ONGEWERVELDEN

Stichting EIS is het kenniscentrum voor insecten en andere ongewervelden. De stichting doet onderzoek en geeft adviezen over beleid en beheer. Daarnaast houden we ons bezig met voorlichting en educatie. We hebben een brede kennis over de ecologie, verspreiding en bescherming van ongewervelden. Het bureau werkt samen met ruim 3000 vrijwilligers verdeeld over meer dan 60 werkgroepen, elk gericht op een specifieke diergroep. Door dit netwerk van specialisten en vrijwilligers hebben we naast goede kennis over populaire groepen zoals bijen en sprinkhanen ook ruime expertise met betrekking tot andere insecten en ongewervelden. EIS Kenniscentrum Insecten is daardoor in staat om projecten uit te voeren met betrekking tot een grote diversiteit aan diergroepen.

To: 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Thur 10/24/2024 8:53:18 AM
Subject: RE: Beleid Aziatische Hoornaar PZH - contactgegevens plaagdierbestrijder
Received: Thur 10/24/2024 8:53:22 AM

Hoi 5.1.2e,
Dank voor je heldere toelichting van zojuist. Zoals beloofd vind je onderstaand de contactgegevens van
5.1.2e 5.1.2e bij Blue pest control
5.1.2e 5.1.2e @b2bluepestcontrol.nl
5.1.2e
Hartelijke groet,
5.1.2e
5.1.2e
Afdeling Huisvesting, Vastgoed en Kunst

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl
Werkdagen: 5.1.2e
Krachtig Zuid-Holland
Van: 5.1.2e
Verzonden: woensdag 16 oktober 2024 16:22
Aan: 5.1.2e
Onderwerp: FW: Beleid Aziatische Hoornaar PZH

Hoi 5.1.2e,
Klopt het dat ik bij jou aan het juiste adres ben m.b.t. ons beleid t.a.v. de Aziatische Hoornaar? Daarnaast ben ik benieuwd of wij verantwoordelijkheid nemen voor de bestrijding van nesten van deze exoot of dat we de uitvoer laten bij de betreffende gemeenten.
Ik hoor het graag.
Hartelijke groet,
5.1.2e
5.1.2e
Afdeling Huisvesting, Vastgoed en Kunst

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl
Werkdagen: 5.1.2e
Krachtig Zuid-Holland
Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Verzonden: woensdag 9 oktober 2024 17:36
Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>
Onderwerp: RE: Beleid Aziatische Hoornaar PZH

Dag 5.1.2e,
VTH en exotenbestrijding zijn thema's waar onze collega's van passieve soortenbestrijding aan werken. Ik weet dat ze het er voor de zomer druk mee hebben gehad.
Je kunt hiervoor contact opnemen met 5.1.2e (cc) of 5.1.2e
Met vriendelijke groet,
5.1.2e
Beleidsadviseur Biodiversiteit
Domein Water, Klimaat en Natuur

T 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: 5.1.2e

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>

Verzonden: woensdag 9 oktober 2024 16:42

Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>

Onderwerp: RE: Beleid Aziatische Hoornaar PZH

5.1.2e,

Dank voor je mail. Ik zet de vraag hierbij door naar collega 5.1.2e;

@ 5.1.2e weet jij wat ons beleid is t.a.v. de Aziatische hoornaar, of zou je kunnen doorverwijzen naar een collega die hier meer van weet?

Ik weet dat de provincie Zeeland actief is hierop (heeft een aanbesteding lopen, ik ken de details niet precies). Welke verantwoordelijkheid hebben we? Zie ook de vragen van 5.1.2e hieronder.

Alvast bedankt voor je reactie.

h.gr.

5.1.2e

Programmamanager Natuurinclusief

E: 5.1.2e @pzh.nl

M: 5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>

Verzonden: woensdag 9 oktober 2024 16:26

Aan: 5.1.2e <5.1.2e @pzh.nl>

Onderwerp: Beleid Aziatische Hoornaar PZH

Goedemiddag 5.1.2e,

Zoals zojuist telefonisch besproken hierbij de vraag van onze gecontracteerde ongediertebestrijder (B2 Blue pest control) nog even per mail.

Hij vraagt zich wat ons beleid t.a.v. de Aziatische hoornaar is? Daarnaast vraag hij zich af of wij verantwoordelijkheid nemen voor de bestrijding van nesten van deze exoot of dat we de uitvoer laten bij de betreffende gemeenten.

Hartelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e Facilitaire Zaken

Afdeling Huisvesting, Vastgoed en Kunst

M 5.1.2e
E 5.1.2e @pzh.nl

Werkdagen: 5.1.2e

Krachtig Zuid-Holland

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland [5.1.2e] [5.1.2e]@pzh.nl]
From: [5.1.2e] 5.1.2e
Sent: Mon 9/11/2023 11:14:32 AM
Subject: RE: Aziatische hornaar - spoed PZH-CC- [5.1.2e]
Received: Mon 9/11/2023 11:14:00 AM

Melding kan worden afgesloten

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland
Verzonden: maandag 11 september 2023 12:06
Aan: [5.1.2e]
Onderwerp: Aziatische hornaar - spoed PZH-CC- [5.1.2e]
Urgentie: Hoog

Melding: PZH-CC- [5.1.2e]

Goedemiddag [5.1.2e],

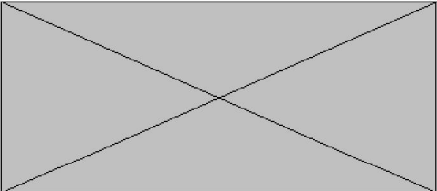
Deze mevrouw heeft zojuist gebeld en wilde doorverbonden worden met jou. Zie jij een kans om haar terug te bellen? Graag ontvangen wij een terugkoppeling wanneer we de melding mogen sluiten. Dank alvast!

Aanmelder

Tijdstip aangemeld:	11-09-2023 12:04
Naam:	[5.1.2e]
E-mailadres:	[5.1.2e]@minbzk.nl
Telefoonnummer:	[5.1.2e]

De melding: Mevrouw wilt graag contact met [5.1.2e] omtrent de Aziatische hornaar, opsporing daarvan, verdelging en contracten. Graag met spoed een terugbel verzoek.

Met vriendelijke groet,

[5.1.2e]
Contactcentrum
Provincie Zuid-Holland

To: 5.1.2e 5.1.2e [5.1.2e]@pzh.nl]
From: 5.1.2e 5.1.2e
Sent: Tue 9/12/2023 6:47:33 PM
Subject: RE: Aziatische hoornaar
Received: Tue 9/12/2023 6:47:00 PM

Beste 5.1.2e,

Akkoord**

Je kan aangeven dat de uitvraag telefonisch is gedaan. Dat zou voldoende moeten zijn voor de collega's van efficiency. Verder zou jouw akkoord trouwens ook voldoende moeten zijn.

Groet,

5.1.2e

Van: 5.1.2e

Verzonden: dinsdag 12 september 2023 09:48

Aan: 5.1.2e

Onderwerp: Aziatische hoornaar

Hoi 5.1.2e,

Ik heb voor het Pink formulier je akkoord op de offerte en inkoopopdracht.

Daarnaast heb ik ook de uitvraag nodig, heb jij hier een mail of iets van? Het gaat om de nesten in Rotterdam en Den Haag.

Groet,

5.1.2e

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland[5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e 5.1.2e
Sent: Wed 12/18/2024 2:36:49 PM
Subject: RE: Aziatische Hoornaar nest Alardusdreef - PZH-CC- 5.1.2e
Received: Wed 12/18/2024 2:36:00 PM

Hallo Collega,
Onderstaand de mail die richting 5.1.2e gestuurd kan worden:
Het Zuid-Hollandse beleid rondom het weghalen van nesten van de Aziatische Hoornaar is begin dit jaar gewijzigd. Er is besloten om enkel nog nesten weg te halen boven de A12. Dit beleid is gebaseerd op de rapportage van EIS, kenniscentrum voor insecten genaamd: Hoe verder met de Aziatische hoornaar? – Beleidsadvies, en het door Provinciale Staten vastgestelde soortenbeleid.

- In de rapportage van EIS wordt onder meer geconcludeerd dat de definitieve volledige vestiging van de Aziatische hoornaar de komende jaren niet meer tegen te houden is, dat bestrijding niet effectief is en biodiversiteit geen argument vormt voor de bestrijding van de Aziatische hoornaar.
- Ons soortenbeleid geeft het volgende aan voor beheersoorten: *“De Europese Exotenverordening is primair bedoeld om schade aan de inheemse beschermde flora en fauna te voorkomen. Daarom is het uitgangspunt bij exotenbeheer dat de provincie alleen mogelijk zal bijdragen aan de kosten van beheermaatregelen ter bestrijding van wijdverspreide invasieve exoten, indien er (ook) een concreet biodiversiteitsbelang in het geding is.”* [Bestrijding en beheer van invasieve exoten - Omgevingsbeleid Provincie Zuid-Holland](#)

Omdat de provincie, conform haar beleid, enkel handelt als er een biodiversiteitsbelang is, en de rapportage van EIS aangeeft dat dit belang niet in het geding is in het geval van de Aziatische Hoornaar, is besloten de nesten niet meer te verwijderen. Om wel nog te voldoen aan het goede buur-principe is er besloten om nesten boven de A12 te verwijderen om zo de opmars richting Noord-Holland zo veel als mogelijk te vertragen. Gezien de locatie van de nesten past het weghalen van de nesten niet binnen het beleid van de provincie. Mogelijk dat de gemeente wel kan handelen in het belang van volksgezondheid gezien dit belang bij de gemeente is belegd. Wel is het zo dat de koninginnen die zich in het nest bevinden tegen deze tijd al zijn uitgevlogen. Wij kunnen wel ons contact voor bestrijding met uw delen, mocht u of de gemeente daarin geïnteresseerd zijn.
Met vriendelijke groet,
5.1.2e

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland
Verzonden: maandag 9 december 2024 09:44
Aan: 5.1.2e
Onderwerp: Aziatische Hoornaar nest Alardusdreef - PZH-CC- 5.1.2e

Melding PZH-CC- 5.1.2e

Beste collega,

Het Contactcentrum heeft onderstaande melding ontvangen:

Aanmelder

Naam: 5.1.2e 5.1.2e
5.1.2e

E-mailadres: 5.1.2e @gmail.com
om

Telefoonnummer: -

Melding

Omschrijving: Aziatische Hoornaar nest Alardusdreef

Tijdstip aangemeld: 08-12-2024 14:52

CC actie's tot nu toe:

Oorspronkelijke melding: U ontvangt niet vaak e-mail van [redacted] 5.1.2e @gmail.com. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Goededag ,

Bij ons in Rockanje hangt een nest van de Aziatische Hoornaar. Het nest hangt aan de Alardusdreef ter hoogte van [redacted] 5.1.2e

Met vriendelijke groet ,
[redacted] 5.1.2e

Het Contactcentrum zorgt dat iedere melder binnen de vastgestelde termijn antwoord krijgt. Wij verzoeken je vriendelijk om vóór 20-12-2024 17:30 een inhoudelijk antwoord naar het Contactcentrum te mailen, zodat we dit antwoord op tijd naar de melder kunnen sturen.

Indien je liever zelf een reactie stuurt naar de melder, ontvangen wij graag een cc'tje van die beantwoording, zodat wij de melding kunnen afsluiten. Vermeld in beide gevallen het meldingsnummer PZH-CC-[redacted] 5.1.2e in het onderwerp van je e-mail.

Mocht dit onderwerp niet bij jou thuis horen, laat het ons dan per e-mail weten in verband met de beantwoordingstermijn.

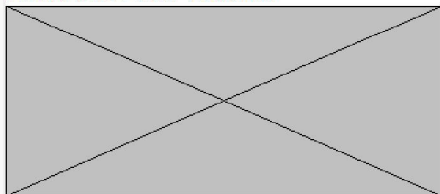
Het Contactcentrum heeft de melder een ontvangstbevestiging gestuurd.

Bij vragen hierover kun je contact opnemen met het Contactcentrum onder vermelding van het meldingsnummer PZH-CC-[redacted] 5.1.2e in het onderwerp van de e-mail.

Met vriendelijke groet,

[redacted] 5.1.2e

Contactcentrum
Provincie Zuid-Holland

T [redacted] 5.1.2e

E [redacted] 5.1.2e @pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)

To: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland[zuidholland@pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Tue 9/23/2025 12:15:29 PM
Subject: RE: Aziatische Hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e
Received: Tue 9/23/2025 12:15:00 PM
[Aziatische Hoornaar-rapport compleet-1.pdf](#)

Beste,

Via het contactcentrum mag onderstaande reactie en bijgevoegd rapport worden verstuurd.

Beste 5.1.2e,

Via het contactcentrum heb ik uw melding ontvangen.

Op dit moment verwijderd de provincie Zuid-Holland alle hoornaar nesten in het noordelijke deel van de provincie (ten noorden van de A12). Dit besluit is nog steeds van kracht.

Omdat de Aziatische hoornaar zich steeds verder verspreid hebben wij door EIS-kenniscentrum een onderzoek laten uitvoeren naar de impact op de biodiversiteit van Aziatische hoornaar. De Aziatische hoornaar is een opportunistisch roofdier die vooral jaagt op algemeen aanwezige vliegen en wespen en ook honingbijen. Dat laatste is reden van grote zorg onder imkers. Zoals te verwachten is bij een opportunistische jager, worden zeldzame soorten zelden vastgesteld als prooi (zweefvliegen, hommels, wilde bijen en vlinders). De Aziatische hoornaar vangt dus wel veel prooien, maar is volgens het rapport geen bedreiging voor de biodiversiteit.

Voor meer informatie over de Aziatische hoornaar en de impact op onze biodiversiteit heb ik het rapport van EIS bijgevoegd.

De provincie zet zich op verschillende manier in om de biodiversiteit te behouden en te verbeteren. Een aantal zeldzame hommels zijn opgenomen als iconsoorten

[Icoonsoorten - Provincie Zuid-Holland](#)

Op onze natuur en landschap pagina kunt u de laatste informatie vinden over alle flora en fauna activiteiten waar de provincie mee bezig is.

[Natuur en Landschap - Provincie Zuid-Holland](#)

Ik hoop hiermee antwoord te hebben gegeven op uw vraag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 19 september 2025 08:38

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: Aziatische Hoornaar - PZH-CC- 5.1.2e

Melding PZH-CC- 5.1.2e

Beste collega,

Het Contactcentrum heeft onderstaande melding ontvangen:

Naam: 5.1.2e
5.1.2e

E-mailadres: 5.1.2e @gmail.com

Telefoonnummer: 5.1.2e

Melding

Omschrijving: Aziatische Hoornaar

Tijdstip aangemeld: 18-09-2025 21:30

CC actie's tot nu toe:

Oorspronkelijke melding:

Geachte heer, mevrouw, en/of alles ertussenin, met veel bezorgdheid heb ik kennis genomen van uw voornemen, uw beslissing om geen (aziatische)hoornaar-nesten meet te verwijderen, tenzij dit zich bij een kinderspeelplaats of een druk begaanbaar pad bevindt.

De argumentatie van u maakt mijn bezorgdheid eerlijk gezegd nog groter: "de aziatische hoornaar komt inmiddels heel vaak voor in deze provincie", of zoiets van die strekking. Op mij komt het zo over alsof de provincie bio-diversiteit niet meer belangrijk vindt. Hoornaars verdrijven en eten honingbijen, die heel belangrijk zijn in ons eco-systeem, die voor de bio-diversiteit van groot belang zijn.

De aziatische hoornaar is een invasieve soort, komt hier oorspronkelijk niet voor en hoort hier niet thuis. Kennelijk is natuurbeheer, ons eco-systeem en bio-diversiteit met alle positieve gevolgen niet meer belangrijk voor de provincie.

Het is namelijk zo: als elke invasieve soort, zowel planten als dieren, niet meer bestreden wordt, is het wel een erg gemakkelijke redenering dat deze soorten zich zo talrijk verspreiden en voorkomen. Als er niet tegen opgetreden wordt, is het uiteraard logisch dat ze zich uitbreiden. Kan het u niks schelen dat ons ecosysteem mogelijk schade wordt toegebracht?

Ik ben door deze reactie van de provincie bezorgd en vraag mij oprecht af wat de argumentatie is om geen hoornaar-nesten te verwijderen?

Schept dit geen precedent, gaat dit voor alle invasieve planten en dieren gelden? Want dat is voor mij een schrikbeeld.

Bij voorbaat dank.

Met vriendelijke groet,

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

vóór 02-10-2025 17:30 een inhoudelijk antwoord naar het Contactcentrum te mailen, zodat we dit antwoord op tijd naar de melder kunnen sturen.

Indien je liever zelf een reactie stuurt naar de melder, ontvangen wij graag een cc'tje van die beantwoording, zodat wij de melding kunnen afsluiten. Vermeld in beide gevallen het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van je e-mail.

Mocht dit onderwerp niet bij jou thuis horen, laat het ons dan per e-mail weten in verband met de beantwoordingstermijn.

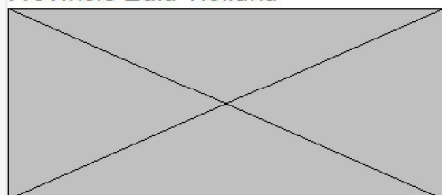
Het Contactcentrum heeft de melder een ontvangstbevestiging gestuurd.

Bij vragen hierover kun je contact opnemen met het Contactcentrum onder vermelding van het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van de e-mail.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Contactcentrum
Provincie Zuid-Holland

T 070 441 6622

E zuidholland@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Om jouw recht op privacy te waarborgen gaan wij uiterst zorgvuldig en vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Uiteraard houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)

To: Zuidholland Contactcentrum[zuidholland@pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Fri 8/8/2025 7:54:07 AM
Subject: RE: Aziatische Hoornaar Torenvalklaan^{1,2}Leidschendam - PZH-CC- 5.1.2e
Received: Fri 8/8/2025 7:54:00 AM

Hoi 5.1.2e,

Melder is gecontacteerd. De opdracht voor het verwijderen van het nest staat uit.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e
5.1.2e

Domein water, klimaat en natuur

5.1.2e
5.1.2e @pzh.nl

Krachtig Zuid-Holland.

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Verzonden: donderdag 7 augustus 2025 15:58
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Onderwerp: FW: Aziatische Hoornaar Torenvalklaan^{1,2}Leidschendam - PZH-CC- 5.1.2e

Kan jij deze oppakken ?

Van: Contactcentrum Provincie Zuid-Holland <5.1.2e@pzh.nl>
Verzonden: donderdag 7 augustus 2025 14:46
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Onderwerp: Aziatische Hoornaar Torenvalklaan^{1,2}Leidschendam - PZH-CC- 5.1.2e

Melding PZH-CC- 5.1.2e

Beste collega,

Het Contactcentrum heeft onderstaande melding ontvangen:

Aanmelder

Naam: 5.1.2e

E-mailadres: 5.1.2e@leidschendam-voorburch.nl

er:

Melding

Omschrijving: Aziatische Hoornaar 5.1.2e Leidschendam

Tijdstip aangemeld: 07-08-2025 14:29

CC actie's tot nu toe: **07-08-2025 14:46** 5.1.2e :
Hoi 5.1.2e, de vraag is waar ligt die grens van de A12 want die loopt dwars door Leidschendam-Voorburg heen.
Kun jij hiernaar kijken en contact opnemen met de melder?
mvg 5.1.2e

Oorspronkelijke melding: Beste behandelaar,
Bij de gemeente Leidschendam Voorburg is onderstaande melding binnengekomen. Volgens afspraken en beleid bent u ons contact voor dit soort meldingen.
Wat kunt u voor ons doen?
Via onderstaande link kunt u de melding inzien. U kunt de melding meteen oppakken. U kunt via dezelfde link laten weten dat de melding is afgehandeld. Wilt u ons laten weten als u van mening bent dat u deze melding niet kunt behandelen?
Meldingsnummer: SIG- 5.1.2e
[Bekijk de actie](#)
Heeft u nog vragen?
Neem dan contact op met de gemeente via [Contact met gemeente | Gemeente Leidschendam-Voorburg](#) of via 14070. Houd het meldingsnummer SIG- 5.1.2e bij de hand, dan kunnen wij u snel helpen. We zijn bereikbaar op werkdagen: maandag t/m donderdag van 08.30 tot 17.00 uur, vrijdag van 08:30 tot 16:00.
Met vriendelijke groet,
Gemeente Leidschendam-Voorburg
Dit is een automatisch aangemaakte mail. Het is niet mogelijk om deze te beantwoorden.

Het Contactcentrum zorgt dat iedere melder binnen de vastgestelde termijn antwoord krijgt. Wij verzoeken je vriendelijk om vóór 21-08-2025 14:29 een inhoudelijk antwoord naar het Contactcentrum te mailen, zodat we dit antwoord op tijd naar de melder kunnen sturen.

Indien je liever zelf een reactie stuurt naar de melder, ontvangen wij graag een cc'tje van die beantwoording, zodat wij de melding kunnen afsluiten. Vermeld in beide gevallen het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van je e-mail.

Mocht dit onderwerp niet bij jou thuis horen, laat het ons dan per e-mail weten in verband met de beantwoordingstermijn.

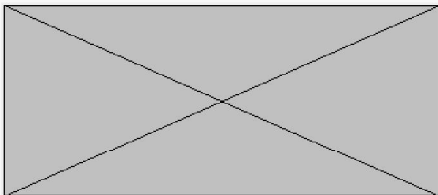
Het Contactcentrum heeft de melder een ontvangstbevestiging gestuurd.

Bij vragen hierover kun je contact opnemen met het Contactcentrum onder vermelding van het meldingsnummer PZH-CC- 5.1.2e in het onderwerp van de e-mail.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Contactcentrum
Provincie Zuid-Holland

T 5.1.2e

E 5.1.2e @pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Krachtig Zuid-Holland

Om jouw recht op privacy te waarborgen gaan wij uiterst zorgvuldig en vertrouwelijk om met jouw persoonsgegevens. Uiteraard houden wij ons aan de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Onze privacyverklaring is van toepassing op alle persoonsgegevens die wij van jou verwerken voor onze dienstverlening. Meer informatie vindt je hier: [Privacyverklaring en disclaimer](#)